

MAGYAR
KÖNYVTÁ

47

KUNOSSY.
SZILÁGYI
ÉS TÁRSA
BUDAPEST

Apponyi Albert

III / 15. 868

GRÓF APPONYI ALBERT

VÁLOGATOTT BESZÉDEI.

ÖSSZEÁLLITOTTA

KÖRÖSI HENRIK.

GRÓF APPONYI ALBERT ARCZKÉPÉVEL.

BUDAPEST,
LAMPEL RÓBERT (WODIANER F. ÉS FIAI)
cs. és kir. udv. könyvkereskedés kiadása.

Minden jog fentartva.

Apponyi mint szónok.

„Fantázia, a mely csak igazat lát, szív, a melyet az igaz, mint olyan mozgat meg: ilyen fantázia, ilyen szív kell az államférfiúnak.”

Gr. Apponyi Albert.

A Kisfaludy-Társaság közgyűlésén tartott székfoglalójában e jeligében foglalt szavakkal rajzolta meg Apponyi az államférfiú ideálját. E jellemző vonások teljesen ráillenek Apponyi politikai pályájára, parlamenti beszédeire.

Politikai pályáján soha sem kereste az egyéni ambíció vagy hatalomvágy kielégítését a nemzet valamely jogának vagy jogos aspirációjának árán: minden szava e jogok és jogos kívánalmak védelmének volt szánva.

Parlamenti beszédei pedig nemes jellemének hű tükre. E beszédek összeségükben megtestesítik egész politikai pályáját, annak eredményeit, eredménytelenségeit, alapgondolatait és hullámzásait.

Ha Apponyi a képviselőházban szólásra emelkedik, előkelő alakja, arcának nemes vonásai, ismert bölcsesége és higgadt vitatkozási mo-

dora már előre is megnyerik a hallgatóság jóindulatát. Nincs szüksége a retorika első és legfontosabb szabályának követésére: a *a captatio benevolentiae*re. Rendesen az előtte szóló beszédéhez fűzi szavait. De e rövid bevezetés után annál inkább követi a kiváló retorok mintájára Cicero bölcs tanácsait. Apponyi a klasszikusok emlőin nőtt föl. Ismeri az ékesszólás minden előnyeit. Tudja, hogy a jól megszerkesztett beszéd teszi meg a kellő hatást. Eppen ezért, a mikor csak teheti, a mikor előre tudja, hogy mely tárgyról és mikor fog beszélni, igen gondosan és nagy munkával készül beszédeire. Minden kérdést forrásművek alapján tanulmányoz. Nem írja le a beszéd szövegét, mert a mint maga mondja „Beszédei”-hez írt előszavában: a közönséggel szemtől szembe állva, valami magnetikus kölcsönhatás befolyása alatt áll és így sokkal biztosabban találja meg az előadásnak azt a formáját, a mely a legközvetlenebb, legvilágosabb és leghatásosabb. Politikai szónoklatnál pedig ez a fő; nem az esztétikai tökéletesség. A készítés munkája tehát a tartalomra és annak elrendezésére vonatkozik. És ezt Apponyi nagy gonddal, néha nagy munkával csinálja meg.

E füzetben közölt beszédek között retorikai szempontból rendkívül tanulságos a *Véderő vita* 25. §-áról tartott beszéde. Mintha csak az iskolának szánta volna, hogy e beszédéről a politikai beszédek fölépítésének örökké szép mintáját lessék el a tanulók. Igazi klasszikus forma. Megtaláljuk benne művészileg csoportosítva a szónoki beszéd három főrészét: az *exordiumot*, a *disputatiót* és a *conclusiót*.

I. Az *exordiumban* röviden ismerteti a tényállást és kijelenti, hogy az ellenzék aggodalmainak egyik oka az, hogy a második évi szolgálat

tovább is megmaradt a törvényjavaslatban. (Narratio facti.) — Ezért azonnal kitűzi a tételt. És pedig, hogy a második szolgálati évet: 1. *elvileg jogosulatlan*nak; — 2. *katonailag elhibázottnak*; — 3. *politikailag veszedelmesnek* tartja. — (Expositió.)

II. Sorra veszi tehát e pontokat és egyenkint bizonyítja tételeinek igazságát. (*Disputatio*.) Majd rátér a *czáfolatra*, t. i. annak az állításnak a megdöntésére, hogy a *nyelvkérdés*: fölségjog. Itt két altételt állít föl és külső és belső érvekkel czáfol. Törvényekre, majd Deák Ferenczre hivatkozik.

III. A *conclusióban* összefoglalja az egészet. Majd a *pars patheticá*-ban, a midőn a beszéd végén egyszerre az érzelem húrjaira csap át, a lelkiismeretre appellál:

„Én minden lelkiismeretes ember előtt, ország és világ, Isten és ember előtt elhárítok magamról minden felelősséget azokért a kellemetlen következményekért, a melyekkel a javaslatnak tárgyalása esetleg össze van kötve s visszahárítom azokra, a kik belátás nélkül a helyzetet elmérgesítették.“

Mintha csak Deák Ferencz felirati javaslatának befejező része ujulna meg előttünk. Itt is a művészi kidolgozás, a polémia ereje és tömörsége, a méltósággal teljes nyelvezet hódít meg bennünket. Minthogy pedig ily, az egész nemzet életére kiható politikai beszédeknel a szónok főképen az *értelmet* foglalkoztatja; ritkán használ figurákat, tropusokat, metaforákat. Inkább csak az exordium és a conclusióban teszi ezt, mert mindkét helyen főképen az *érzelemhez* szól a szónok. De azért nem egy helyütt gyönyörű képekkel is színezi beszédeit. Így a „*Szabadelvűség és nemzeti öntudat*“ *)

*) Apponyi Beszédei II. köt. 387. l.

czímű beszédében megkapóan mondja: „Két szárnya van a magyar nemzetnek, melylyel a magasba emelkedik. Az egyik igenis a szabadság kultusza, a szabadelvű eszmék követése, de a másik a nemzeti öntudat és a nemzeti érzések felébredése ...“

E lendületes nyelvezetének és művészi előadásának köszönheti Apponyi, hogy bármily hosszú ideig is beszél, a hallgatóság figyelme nem csökken. Ehhez járul még zengzetes, orgonaszerű hangja. Taglejtése is tetszetős, nemes egyszerűségű, ment minden mesterkéeltségtől.

A parlamenti szónok nagyságát az jellemzi a legjobban, hogy ellenfeleinek támadásait mikép fogja föl és mikép vágja vissza. Apponyi nyugodtan hallgatja a szónok támadásait. A legritkább esetben szól közbe. Azonban annál sűrűbben jegyezget. A „Beszédei“-hez fűzött fakszimilén látható, hogy jegyezgetéseiben is miféle bámulatos rendet tart. A támadásra adott rögtönzött válaszai remekei a szónoki rögtönzéseknek. Éles logikával bonczolja szét ellenfeleinek argumentumait. A szenvedély sohasem ragadja el; a legerősebb indulatnak is méltósággal teljes kifejezést tud adni, sohasem szállva le a parlamenti vitákhoz méltó magas színvonalról.

* * *

Apponyi beszédeit két csoportba oszthatjuk: 1. *Társadalmi (alkalmi)*, 2. *politikai* beszédekre.

I. *Társadalmi* beszédei közül a következőket vettem föl e gyűjteménybe:

1. Széchenyi emlékére;
2. Az egyetemi ifjúság zászlószentelésekor és
3. A sajtósövetség szervezése érdekében tartott beszédek.

II. A politikai beszédek közül :

1. Kossuth halálakor ;
2. A véderő-vita 25. §-áról tartott beszédet és
3. A jászberényi beszámolót (1900. szept.)

Még csak azt tartom szükségesnek megokolni, miért vettem föl e gyűjteménybe a *jászberényi beszámolót*. E beszéd Apponyinak egyik legnagyobb jelentőségű megnyilatkozása, mert legteljesebb összefoglalását tartalmazza az ő politikai alapfölfogásának, egy nagy krízissel szemben elfoglalt álláspontjának. Ez a beszéd Apponyi mai helyzetének igazolása, leendő elhatározásainak kiinduló pontja.

Nehéz föladat volt a beszédek kiszemelése ; mert Apponyi valamennyi beszédét nemcsak a forma és a tartalom művészi harmoniája jellemzi, hanem mert érezzük, hogy valamennyit a nemzeti érzés szülte és valamennyiben a nemzeti élet eleven ereje lüktet. Mindegyik kiválóan alkalmas a nemzeti érzés fejlesztésére és ébrentartására. Ideje, hogy eszméi behatoljanak a nemzeti köztudatba, a magyar lélek gondolat- és érzésvilágába.

Kőrösi Henrik.

Kossuth halála.

Elmondotta 1894. márczius 23. a képviselőházban.

Egy gyászoló nemzet nevében beszélünk, a részvét komolyságával eltelt világ színe előtt. Ki volt az, a ki félszázados távollét után csak oly közel áll nemzete szívéhez, mint akkor, a mikor annak sorsát intézte? Ki volt az, a kit a népek hódolata, mely csak a hatalomnak szokott meghajolni, körülvesz szegénységében, magányában, elhagyottságában?

Ki volt Kossuth Lajos?

E kérdésre most alakul meg a felelet. Az előtt körülveszi a kontroverziák köde; gyenge mécsvilágként pislog benne a múltó vélemény. De a halál zord szellője szétfújja a ködöt, eloltja az apró lámpát és fölkel a történelem napja. E fölkelő nap világosságánál kezdjük látni, hogy ki volt Kossuth Lajos. (Ugy van! balfelől.)

Nézzük e nemzetet, mielőtt az ő keze sorsának kerekébe belenyúlt. Nemzet volt-e? Állam volt-e? Szabad volt-e? Az európai népcsaládhoz tartozott-e? Törvény és történelmi hagyomány szerint igen; de tényleg? Tényleg a kiváltságok és a rabságok ellentétei által szétdarabolt töme-

get, önálló kormány nélküli, idegen hatalomnak meghódolt tartományt, meddően panaszkodó, tehetetlen országgyűlést, a művelt világtól elmaradt, tőle elzárt népet látunk, olykor ébredő, egyesekben villámfénynyel megnyilvánuló, de a tömegeket át nem ható nemzeti tudattal. A biztos enyészet képe ez.

És ma? Istennek hála, egységes nemzet vagyunk, egyenjogú polgárokból alakult szabad nemzet, melynek képviselte döntő hatalom, mely az összes művelt nemzeteknek méltó testvére, mely önálló nemzetnek, önálló államnak érzi magát, s e tudattól áthatva intézi sorsát. Ez az erőteljes, reményt sugárzó életnek képe.

E két Magyarország különbsége mondja meg nekünk, hogy ki volt Kossuth Lajos. Az első találta, a másodikat megalkotta.

Nem ő egyedül. Óh nem! Bűn volna a kegyelet ünnepébe kegyeletlenséget vegyíteni: egyik nagyunk iránti hálánkat többi nagyjaink iránt való hálátlansággal kifejezni. Sokan voltak ők, a jelesek, a nagyok, a felejtethetetlenek, a kik az új honalkotás e művét végezték. Voltak, a kik Kossuthtal, voltak, a kik Kossuth ellen, de ugyane célra munkálkodtak. De a régi állapotok korhadtsága megghiúsított volna minden nemes törekvést, ha Kossuth Lajos izzó szenvedélye és az emberek fölött való rettentő hatalma azokat szét nem töri; (Élénk helyeslés a baloldalon) és a nemzeti gyöngeség súlyedt állapotából a rögtöni átmenet arra az erő kifejtésre, mely egy világot ragadott bámulatra, el nem képzelhető ama hajthatatlan lélek kergető ereje nélkül, mely e napokban hagyta el földi lakóhelyét. (Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)

Kossuth Lajos helye tehát honunk alkotói közt van; (Élénk helyeslés és tetszés a bal- és

szélső baloldalon.) ama honalkotók közt, a kik, midőn a nemzet önállóságát körülbástyázták, egyszersmind bevezették e nemzetet a művelt népek eszmekörébe és érzelmi világába, részesévé tették az emberiség nagy haladási munkájának, egyenrangú és tisztelt tagjává a nagy népcsaládnak. A magyarság világtörténelmi hivatása épp úgy, mint nemzeti fejlődése Kossuth Lajos nevében szimbolumot talál. (Igaz! Úgy van! a baloldalon.) Ez titka a nemzetek részvételének, ez mértéke a mi kegyeletünknek és hálánknak. (Tetszés balfelől.)

En, t. Ház, abban a sajnos nézetben vagyok, hogy a miket a Ház mélyen tisztelt elnöke a kegyelet kifejezéseként javaslatba hozott, nem tarthatom kielégítőknak. (Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.) En is, úgy a magam, mint elvbarátaim nevében határozati javaslatot leszek bátor beadni, a mely előttem szólott t. képviselőtársaim indítványától egy pontban különbözik; abban a pontban, hogy én a kegyelet nyilvánítását ama korlátok közt tartom csak lehetőnek, a melyeket mi magunk, a törvényhozás más tényezőinek belevonása nélkül, leróhatunk; (Élénk helyeslés a baloldalon.) a mit azonban e határig meg lehet tenni, azt, hitem és meggyőződéseim szerint, mindenkor meg is kell tenni. (Élénk helyeslés a baloldalon.) Minthogy pedig a t. elnök úr javaslata ezt a mindent, a mit az általam megjelölt határok közt megtenni lehet, nem foglalja magában, azért vagyok bátor a magam és elvbarátaim nevében a következő határozati javaslatot tenni le a Ház asztalára: (Halljuk! Halljuk! Olvassa.)

Határozati javaslat.

Az Isteni Gondviselés változhatatlan végzete Kossuth Lajost az élők sorából elszólítván, a

képviselőház, mint a nemzet törvényes képvisellete és érzelmeinek hivatott tolmácsa határozatilag ki mondja :

hogy Kossuth Lajos a magyar nemzet újjászületése, egysége, önállósága, alkotmányos fejlődése, szabadsága és nemzeti jövőjének a nemzet erejéből biztosítása körül elévülhetetlen érdemeket szerzett,

és hogy ezért a magyar nemzet elismeréssel és örökre tartó hálával őrzi meg Kossuth Lajos emlékét ;

továbbá kifejezést ad a nemzet fájdalmanak a Kossuth Lajos elhunyt által szenvedett nagy veszteség felett, Kossuth Lajost a nemzet halottjának nyilvánítja, és ebből folyólag a következő intézkedésekben állapodik meg :

A temetés és a végtisztességhez tartozó minden szertartás és a síremlék felállítása a képviselőház költségén történik ; (Helyeslés balfelől.)

a képviselőház magát a temetésen küldöttség által képviselteti ; a képviselőház nevében a boldogult koporsójára koszorú tétetik le ;

a képviselőház a végtisztesség befejezéséig nyilvános ülést nem tart, kivéven, ha éppen e tárgyban határozathozatalnak szüksége állana elő ;

a képviselőház elnökét megbizza, hogy a nagy halott hamvainak hazaszállítása iránt a Ház nevében az elhunyt családjával magát érintkezésbe tegye ; a hazaszállítása szintén a képviselőház költségén történik ; (Helyeslés a baloldalon.)

a képviselőház a nemzetet adakozásra hívja fel, hogy a nemzethez és a nagy halotthoz méltó emlékszobor állíttassék fel ; az országos gyűjtés vezetésére, a befolyó pénzek kezelésére és a további intézkedések előkészítésére saját kebeléből bizottságot küld ki, mely működéséről időnkint a Háznak jelentést tesz ;

a képviselőház megbízza elnökét, hogy a gyászesetről és a képviselőház e határozatáról az összes hazai törvényhatóságokat hivatalosan értesítse; (Helyeslés a baloldalon.)

a boldogult családjának a képviselőház részvételét fejezze ki;

fejezze ki a képviselőház jegyzőkönyvileg hálás köszönetét az olasz nemzetnek és Turin városának ama nemes figyelemért és vendégszeretetért, melyben hazánk nagy fiát, Kossuth Lajost, élte fogytáig részesítette s utasítsa a Ház elnökét, hogy a képviselőház köszönetét az olasz képviselőházzal és Turin város hatóságával közölje. (Élénk helyeslés.)

Széchenyi emléke.

A nemzeti kaszinónak 1892-diki Széchenyi-emléklakomáján, a Széchenyi-serleggel kezében, mondotta el Apponyi — mint a kaszinó ünnepi szónoka — e beszédet:

Valahányszor Széchenyi István emlékével foglalkozom, mindannyiszor a nemzeti ujjászületés korszakát a maga egészében látom magam előtt. Mert ama nagy korszak kezdeményezései és alkotásai egymással elválaszthatatlan összefüggésben állanak; alakjai, még azok is, a kik közt látszólag ellentét fejlődött, egymást kiegészítik. Az irodalom ébresztette fel a nemzeti öntudatot és akkor adott a Gondviselés hazánknak nagy szellemeket, a kik körülnéztek és látták, hogy bár nemzet akarunk lenni, a nemzeti létnek majdnem minden feltételét nélkülözzük. E feltételeket kellett megszerezni. És bekövetkezett a nagy szelle-

mek között a munka-megosztás: nem tervszerű megállapodás szerint, hanem a hajlamok, a tanulmányok, a tapasztalatok különbözősége szerint. És oly termékeny volt abban az időben a magyar génusz, hogy a nemzeti lét minden föltételének a megálapítására, megszerzésére és kiépítésére megvoltak a lánglelkű úttörők és a nagyjellemű munkások.

A nagy korszak óriásainak egyrésze alkotmányos intézményeink reformjára, állami önállóságunk, szabadságunk biztosítására helyezte akciója súlypontját. Széchenyi magát a nemzeti életet, a társadalomban rejlő erők ébresztését, a művelődést, a vagyonosodást szemelte ki tevékenysége czéljául. A poilitikai törekvések, a törvényhozói tervek közül őt leginkább azok érdekelték, melyekben a társadalom reformjának a feltételeit látta.

Azt a magyar társadalmat, melyet Széchenyi István talált, leírta ő nekünk maga.

E társadalom fényes történelmi érdemeiből mit sem von le az, hogy a XIX. század követelményeivel nem állott összhangban, hogy tehát szervezetének, szellemének és tevékenységének gyökeres átalakítása nélkül, a magyar nemzetnek az európai népcsaládban nem biztosithatta volna a versenyképességet és így a fennmaradást. Ez a társadalom kasztokra volt szétszakítva, melyek között a szolidaritási érzet hiányzott; ennek a társadalomnak az egyik része, a mely az európai élet díszét megszerette, mindinkább kivetkőzött a nemzeti jellegből; az a nagyobbik része pedig, mely magyar maradt, a nyugati nemzetek létfeltételeitől idegenkedett. A magyar nemzet ekkép a megsemmisülés veszélyének volt kitéve, mert gyökeres átalakulás nélkül egy részét elcsalta, más részét összemorzsolta volna az európai kultúra.

Ettől a veszélytől mentette meg hazánkat az a nagy szellem, melyben az európai irányzatok legteljesebb átértése, a leglángolóbb nemzeti érzéssel volt párosítva. Működése nem szorult más tervre, mint arra, melyet saját egyéniségében birt: és éppen azért volt olyan életteljes és anyyira hatalmas, mert nem volt más, mint létté vált én-je. Kiterjedt a szellemi és anyagi élet minden részletetére, de ennek az ezerféle tevékenységnek és ennek a fáradhatatlan tevékenységnek egy alapgondolata volt: ezt a nemzetet mindenekelőtt egységessé és a maga egészében a nyugot szellemi és anyagi kulturájának részesévé tenni, a nélkül, hogy nemzeti egyénisége csorbát szenvedjen.

Európai és magyar: ez volt Széchenyi.

Legyen e nemzet tömör egység; legyen európaias és legyen egyszersmind magyarabb, mint valaha: ez volt az ő programja.

De midőn Széchenyi ekkép életet lehelt a nemzetbe, midőn tevékenységre ébresztette a társadalomnak minden szunnyadó erejét; midőn egységesítette annak minden elemét: akkor éppen ő volt az, a ki kortársainak az állami intézmények átalakulására irányuló törekvéseit a leghatalmasabban elősegítette. Széchenyi társadalmi reformjai tették a nagy politikai reformot egyrészt lehetővé, másrészt szükségessé. Az a szétzilált és tepsedő régi társadalom, a mely a nemzeti életnek csupán darabokra tördelt anyagát és olykor ébredő ösztönét tartalmazta: ez a társadalom nem alkothatta volna meg a modern értelemben vett alkotmányos államot, de nem is érezte annak szükségét. Az a társadalom megelégedhetett az állami intézményeknek ama töredékeivel, az állami önállóságnak ama készleteivel, melyek fennállottak. Becses részletek, becses töredékek, méltók az utó-

kor kegyeletére, mert ezek is oltalmat nyújtottak a magyar szabadságnak, de az új-kor rohamának ellentállani képtelenek. Ellenben a Széchenyi reformeszméitől áthatott, egységesített, a nemzeti szolidaritás tudatára ébresztett társadalom föltétlenül követelte a teljesen kiépített magyar államot; mert az állam nem más, mint az egységes nemzet jogi formája. Magyarország nem lehetett állam a szó modern és teljes értelmében, míg társadalmunk nem volt ugyanily értelemben nemzet; de mihelyt öntudatosan nemzetté vált, állammá is kellett lennie.

És Széchenyinek nagy szelleme ne érezte volna át ezt a nagy, szükségszerű összefüggést az általa merészen megindított társadalmi reform és nagy kortársainak alkotmányjogi reformja között? Átérezte, látta talán világosabban, mint bárki más és éppen ebből ered életének a tragikuma. Mert Széchenyi politikai krédójának az volt sarkalatos alaptétele, hogy boldogulásunkat csak a király és a nemzet bizalomteljes együttműködése biztosíthatja s midőn látta az összeütközés veszélyét a két nagy tényező között; midőn ez összeütközés alkalmát az alkotmányjogi átalakulásokban találta; midőn ezeket saját törekvéseinek, bár közvetett, de szükségszerű folyamányaként felismerte: megrendült a nagy szellem és katasztrófáktól féltvén imádott hazáját, tért engedett gondolkozásában annak az iszonyú kételynek: vajjon jót tett-e nemzetével, midőn azt lethargiájából fölébresztette; nem lett volna-e jobb a kelet népét tunyaságának békéjében hagyni, mint összeütközések elé vezetni, melyeknek a kimenetele megsemmisülés lehet.

Időszerű-e az, t. uraim, hogy alapítónknak ez emlékűnnepén, pályája ecsetelésében önöket elkalauzoljam ama rettentő lelki konfliktusig, mely

gyászba borította élete utolsó éveit és gyászba borította érette a nemzetet?

Igen is, úgy vélem, időszerű, mert a mai nap egyszersmind emléknapja e konfliktus megoldásának.

Oh, hogy e megoldás nem mehetett végbe saját lelkedben, te nagy szellem, melynek egyedüli tévedése az volt, midőn gondolád, hogy tévedtél; hogy nem nyerhetted vissza lelked harmoniáját, megérvén azt, hogy a történelem tetteidnek ad igazat, kételyeiddel szemben! Iszonyu koczkázat a nagyság: egy Zeusra, a ki olymposi nyugalomban élvezi isteniségét, ezer Prometheus esik, a ki kínokkal fizet emberfölöttségéért.

A te nagyságod is, lelked nyugalmanak, saját boldogságodnak feláldozása volt a nemzet boldogulásáért. De mert ekkép egygyé váltál nemzetteddel és annak életében élsz tovább, elnyerted azt a legnagyobb dicsőséget, hogy a nemzet életében talál megoldást a te életed tragikuma.

És megoldást talál. Ebben az esztendőben lesz annak 25 esztendeje, hogy alkotmányunk helyreállítása és a koronázás szent szertartása újra megpecsételte a bizalom frigyét nemzet és király között. A mitől féltél, dicsőült szellem, az elmúlt; a mit reméltél, a mit álmodtál, az teljesülélfélben van.

Mert nézzünk csak körül a hazában és hasonlítsuk össze azt, a mit ma látunk, azzal a Magyarországgal, a melyet Széchenyi leírt, és örömtől dobog fel a hazafi szíve. Hisz még sok a hiány, sok a kezdetleges állapot, tudjuk mindnyájan. De szabad annak a haladásnak, annak a fejlődésnek örülnünk, melyet 25 évi önrendelkezés idejében elértünk, nem úgy, hogy magunkat elbázzuk, hogy elfelejtsük azt a sok megoldatlan

feladatot, mely még előttünk áll, de úgy, hogy az elért eredményekből egy örvendetes tanulságot vonjunk le, mely így hangzik: semmi sem lehetetlen már abból, a mit a haza felvirágoztatása kíván és hogy a tanulság alapján bátrabban, buzgóbban, fokozott önbizalommal dolgozzunk tovább.

Tisztelt Uraim! Másodszor van az évek során e serleg kezemben. Most, mint először, midőn e díszes kiküldetésben részesültem, alapítónk szellemétől kértem inspirációt. O úgy akarta, hogy ez a kegyeletes összejövelel az ő emlékének legyen szentelve. Azt kérdeztem tehát magamtól, hogy mit szólna ő, ha körünkben megjelenne? Hová irányítaná figyelmünket, ha őt hallhatná egyletünk? És így kalauzolt engem az ő szelleme annak a nagy történelmi ténynek az emlékéhez, mely élete tragikumát kiengesztelte és ideáljai megvalósításának alapját vetette.

Átengedem magamat továbbra is a nagy szellem vezetésének.

Ha vele együtt elmélkednénk ama nagy eseményről, hát először is meghajolnék azok előtt a nagy emberek előtt, a kik utána voltak a nemzet vezérei és a nemzet és trón közötti kiegyenlítés tényezői. Nem dicsérem, sem nem bírálok alkotásaikat, mert ez engem a politikai élet terére vezetne, a melyre ma lépnem nem szabad. De önökkel együtt meghajlok szellemük és jellemük nagysága előtt, mely az egész nemzetnek a kincse.

Es Széchenyi szelleme a király elé vezetett bennünket, a király elé, a ki megértette a magyar nemzetet és megszerette, mert lelke csupa kötelességérzet és szíve csupa szeretet népei iránt. És a halhatatlan mit szólhatna egyebet, mint ezt. légy halhatatlan, te jó és bölcs király! Halhatatlan? Szó szerint való értelemben nincs halhatat-

lanság. Csak azt kérhetjük az egek urától, hogy e drága életet nyujtsa a természet szabta legszélsőbb határokig. Halhatatlan abban az értelemben, hogy a nemzet hálás megemlékezése nevét a késő utódokig megőrizze! Ezt kívánni sem kell, ez úgy is bizonyos. De úgy légy halhatatlan, óh király, hogy kormányzatod alapeszméjét és legfőbb dicsőségét átörökítsed utódaidra; annak a fölismerését, hogy valamint alkotmányos szabadságunknak egyik legerősebb bástyája a koronás király törvényes tekintélye, úgy a trónnak, az uralkodóház hatalmának legerősebb oszlopa a magyar nemzet állami önállósága és alkotmányos szabadsága.

Akkor lesz Széchenyi végrendeletének megvalósulása biztosítva, ha e nagy igazság alapján örökké tart a frigy nemzet és király közt.

Az Egyetemi Ifjúság Zászlószentelési Ünnepe.¹⁾

— 1896 jun. 2. —

Ifju barátaim! A zászló, mint most hallattuk, a tömörülésnek és a testületi becsületnek jelképe: annak a testületi becsületnek, a mely az egyénnek becsületérzését körülbástyázza és fokozza s még az egyéni becsületénél is többet kíván tőle: a testület közös céljai, a testület hiva-

¹⁾ A millennáris évben tartott ez ünnep első fele az egyetemi templomban, másik fele a vigadóban folyt le, a hol Apponyi előtt *Beöthy* Zsolt szólt. Az ő beszédére hivatkozik az első mondat és az utolsóelőtti bekezdés is.

tása iránti teljes odaadást az önfeláldozásig. Ha a zászló nem ezt jelenti, akkor üres czifraság. Önök azonban komolyan veszik zászlójukat, ifjú barátim, azért kérték rá Isten áldását, azért kötötték össze annak fölavatását hazánk ezeréves múltjának ünneplésével. És valóban, habár az önök hivatása a tettek mezején csak a jövőben fog érvényesülni, de ez a hivatás oly félelmesen nagy, hogy erre a hivatásra készülni már magában is hivatás. (Tetszés.)

Önök a jövő nemzedéknek vezérei. Önök között vannak azok, a kik a kormányzatnak és törvényhozásnak magas polczait elfoglalni, a kik a nemzeti életnek alakját és keretét meg fogják határozni. Önök közt vannak azok, a kik a tudománynak és művészetnek fölkeneteként gondolatokkal fogják ellátni a jövő nemzedéket, annak érzelmeit irányítani. Önök közt, e kevés számú fővezéren kívül, ama légión hadnagy, a kik az élet mindenféle foglalkozásában, ki a mérnöki műhelyben, ki az orvosi gyakorlatban, vagy a produktív foglalkozásnak bármely ágában a magasabb műveltségnek és tudásnak hatalmával a nemzet kisebb köreinek gyúponatul fognak szolgálni és amit a nagyok terveznek, a mit a nagyok kigondolnak, a mit a nagyok akarnak, át fogják vinni a tömegekbe, az életbe.

A milyenek lesznek önök, olyan lesz ennek az országnak jövő nemzedéke. Ennél a gondolatnál, ifjú barátim, kell, hogy lelkek előbb megrendüljön, de azután fölemelkedjék annak a felelősségnek a tudatára, a mely önökre nehezedik már ma; mert önök azok lesznek, a kikké lenni ma készülnek. És ezért kell, ifjú barátim, tömörülniök, ezért kell a testületi becsület, azért kell annak külső jelvénye, a zászló. Ezért kellett ezt a zászlót megáldani, megszentelni.

Mert az önök hivatása valóban komoly, sőt szent. Önök a magyar értelmiségnek összessége, önök lépnek a régi magyar nemességnek történeti örökébe. (Élénk helyeslés és taps.) A mit a régi magyar nemesség egy évezreden át fenn tudott tartani, vagy mindig újból visszafoglalni, azt az egységes és önálló magyar nemzeti államot, azt tovább fentartani, megszilárdítani, ha lehet a hatalomnak, fénynek, magasabb polczára emelni az önök feladata; az önöké, kik e sok nyelvű nép nemzeti egységének megvalósítói. (Élénk helyeslés és éljenzés.)

Ifjú barátaim! E magasztos feladatuknak teljesítését önök nehéz idők közt fogják magukra vállalni. Ma ünnepi fénysugarak vesznek minket körül; de a fénysugarak mellett érvényesül nem egy fenyegető árnyék. A nemzet hálaadó himnusaiba belevegyülnek a nemzeti szétbontást követelő hangok idebent, az indokolatlan gyűlölet hangjai odakünt. Nem elegendő erővel ugyan, hogy azok akár az ünnepi himnust elhallgattassák, akár az ünneplő lelkeket megrendítsék, de elegendő súlylyal arra, hogy jövődől föladataiknak komolyságára és nehézségére figyelmeztessék. Kétségbe vonják az önök föladatának, az egységes nemzeti magyar államnak jogosultságát. Kétségbe vonják az emberiség legmagasabb eszméjének, kétségbe vonják az emberi szabadságnak, az itt lakó nem magyar ajku nép szabadságjogainak nevében. De tisztelt barátaim, ez az árnyék csak arra való, hogy annál ragyogóbb legyen a mi nemzeti ünnepünknek fénye, eme valótlanságnak sötétsége csak fényesebbé teszi a mi igazságunk napját. Ha ez a kérdés elhangzott, kell, hogy elhangozzék rá a válasz, s ha ezt a választ meghallják a művelt világ népei, akkor át fogják érteni, hogy a mi ünnepünk az ő

ünnepük, a mi ügyünk az ő ügyük. (Lelkes éljenzés.)

Ugyan mit akarnak azok, a kik a magyar nemzetnek egységét a szabadság hamis ürügye alatt ostromolják? Mit akarnak ők? Ha hitelt adunk bevallott céljaiknak, ennek az ezeréves egységes államnak szétdarabolását nemzetiségi területekre, az egységes magyar nemzeti állam helyébe egy nemzetiségi tartományokból alakult konföderációt akarnak állítani.

Tisztelt ifjú barátaim! Mit szól ehhez az ábrándképhez, nem mondom: a magyar hazafi, hanem az idegen, az elfogulatlan, a ki valamely állami alkotásnak jogosultságát tisztán az emberiség ideáljainak szempontjából ítéli meg, a ki csak abból a szempontból nézi, hogy melyik alakulás, melyik berendezés legalkalmasabb arra, hogy e terület lakóinak mindegyikére nézve az emberi javaknak legnagyobb gazdaságát biztosítsa? A ki ismeri ennek az országnak földrajzi és nemzetiségi viszonyait, tudni fogja, hogy ilyen nemzetiségi területeket itten megalkotni, hogy úgy mondjam, technikai lehetetlenség, minthogy azokon a szláv, azokon a román nemzetiségi területeken talán hatféle különböző szláv fajnak jogosult egyéniségét kellene megbontani, nem is tekintve azt, hogy eme nemzetiségi területek mindegyike milliónyi magyar és német ajku lakosságot foglal magában. S már most odaállítom minden elfogulatlan szemlélő elé a kérdést, vajjon teljesebben, vajjon jobban biztosítva volna-e a szláv, a román nemzetiségi jellegű tartományokban e területek minden lakójának egyéni, faji, nyelvi szabadsága, az ott lakó kisebbség szabadsága és emberi méltósága — vajjon jobban volna-e biztosítva mindez a keleti szellemtől áthatott e tartományokban, mint a hogy biztosítva van az egyéni, faji, nyelvi

szabadság, az egyén összes erkölcsi javainak szabad kifejtése a nyugat-európai civilizáció talaján álló, a nyugat-európai szabadelvűség eszméitől áthatott egységes magyar államban? (Zajos helyeslés, éljenzés és taps.)

És ha létezik oly tudatlan, a ki ezeket a körülményeket nem ismerve, ellenkező felfogást táplál, vagy a ki a fölvetett kérdésben nem tud eligazodni, ime annak megadják a választ e hazának német ajku lakói, a kik mindinkább szünő kivételekkel mindmegannyian az egységes magyar állameszmének lelkes hívei. (Élénk éljenzés.)

Pedig ha van faj ebben az országban, mely kulturájának felsőbbbsége, mely nyelvrokon nemzet dicsősége és hatalmi állása folytán kiváltságos állást igényelhetne, bizonyára a két milliónyi magyarországi német volna az.

És ha mégis ezt a németiséget e hazához, mint magyar hazához ragaszkodni látjuk, ennek a rejtélynek megfejtése nagyon könnyű. Ezek a mi németajkú polgártársaink nyugat-európai polgárok és jól tudják, hogy a nyugat-európai értelemben vett államnak, a nyugat-európai kulturának, a nyugat-európai szabadságnak ezen a területen egyetlenegy képzelhető formája van: az egységes magyar nemzeti állam. (Hosszantartó, zajos helyeslés és tetszés.)

Az egységes magyar nemzeti állammal ellentétes áramlatok tisztán a keleti szellemtől áthatott és keleti befolyás alatt álló fajok között találnak követőket. És ez jellemzi azt az egész mozgalmat. A szabadságnak a jelszava, mely alatt megindultak, mely alatt maguknak a külföldön is híveket szerezni iparkodnak, csak ürügyek, melyekkel a tájékozatlan nyugatot félre akarják vezetni. A maga valóságában az, a mi nálunk **nemzetiségi mozga-**

lomnak neve alatt jelenik meg, — a mennyiben nem az itt lakó nem magyar ajku lakóknak jogos egyéni szabadságait, kulturális kívánságait fejezi ki, hanem a mennyiben a magyar egységes államnak föderalisztikus szétdarabolására irányul — semmi egyéb, mint a keletnek egy újabb hódító hadjárata a nyugat ellen, vakmerő kísérlet arra, hogy békés eszközökkel a nyugati civilizáció számára a mi nemzeti zászlónk alatt elfoglalt területből a kelet számára valamit elhódítsanak: szóval kezdetlegesebb foku kulturának harcza egy nagyobb, egy magasabb kultúra ellen. (Élénk tetzés és éljenzés.)

Az a tudat, ifjú barátaim, hogy midőn mi államunknak egységét, ennek a több fajt magában foglaló politikai nemzetnek egységét kérlelhetlenül megvédjük, hogy mi akkor nem pusztán a faji önzésnek politikáját követjük, hanem egy évszázados hivatásunkat teljesítjük, mint a nyugati civilizáció védbástya kelet felé, az a tudat, hogy a mit mi mint magyarok átérzünk, ami magyar szívünket áthatja, a mitől el nem tudunk válni, a nélkül, hogy egész létünknek erkölcsi alapjait megtagadnók, hogy a magyar hazafiság, az emberiség nagy érdekeivel szemben nem valami bűnös önzés, melyet takargatnunk és menetetnünk kell, hanem összeesik az emberiség legmagasabb ideáljainak kultuszával, összeesik kötelességeinkkel az emberi nem iránt, összeesik a legjobb értelemben vett világpolgári szellem követelményeivel, összeesik az emberiség magasabb kincseinek oltalmazásával, összeesik az emberi kultúra legmagasabb vívmányainak védelmével, összeesik a nemesebb erkölcsök, összeesik a teljesebb szabadság, a jobban méltányolt emberi méltóság követelményeivel: ez a tudat kell, hogy minket áthasson és boldogítson eme ezer éves

ünnepünk örömében. (Hosszantartó zajos és lelkes éljenzés és tetszés.)

Ha figyelmeztettem önöket arra, hogy feladatukat mily nehéz viszonyok között fogják betölteni, kötelességem helyzetünk árnyoldalai mellett annak fényoldalaira is rámutatni.

Kedvezőbb, hatalmasabb védelmi állásban vagyunk, mint bármikor voltunk.

A nyugat minket évszázadokon át félreismeret; a nyugat évszázadokon át vagy nem tudta felfogni azt, hogy mi vagyunk az ő intézményeinek, mi vagyunk az ő felsőbbségének, sőt az ő fönnállásának védőbástyái, vagy ha e küldetésünket fölfogta, akképen magyarázta, hogy minket be akár kebelezni, hogy a mi nemzeti állami önállóságunk jogosultságát kétségbe vonta. A német császároknak ama törekvéseitől kezdve, hogy Magyarországból német hűbérállamot csináljanak, egész az egységes osztrák összbirodalmi eszme gyakran ismételt szárnypróbálgatásáig, a történet teli van a nyugatnak ilyen félreértéseivel.

Az a nagy változás, mely a mi helyzetünkben beállott, az a nagy erőfokozás, az a hatalmas támasz, melylyel a multhoz képest most birunk, az abban áll, hogy a nyugatnak ezt a félreértését fölváltotta Magyarország hivatásának helyes fölfogása és annak az igazságnak a fölismerése a nyugat hozzánk legközelebb álló képviselői részéről, hogy Magyarország ezt a hivatását nem csak egyedül mint egységes magyar nemzeti alakulás, hanem csak mint önálló magyar nemzeti állam teljesítheti. (Hosszantartó zajos helyeslés, tetszés és éljenzés.)

Ha van ezeknek az ünnepeknek mély politikai jelentősége és kiszámíthatatlan nemzeti haszna, ez abban áll, hogy Magyarországnak önálló állami léte még soha oly vigasztaló elismerést nem nyert,

mint éppen ez ünnepek alatt. És hogy ez az elismerés olyan vigasztalóvá vált, hogy ezt a nagy eredményt elértük, ezért az érdemeknek oroszán-része a mi felséges urunkat, királyunkat illeti. (Lelkes és meg-megújuló éljenzés, a közönség föláll.) Ezek alatt a napok alatt megérezhette a nemzet, hogy mit ér nekünk és a mi nemzeti céljainknak a király; mit ér a nemzetnek és a nemzet céljainak az a nyugat-európai dinasztia, a mely a nyugat kétkedő elemei előtt kezességet vállal a mi nyugat-európai hivatásunk iránt. (Lelkes, hosszantartó éljenzés.) A magyar király magyar koronájának egész fényében, szakítva egyszer s mindenkorra oly gondolatokkal, a melyek a nemzeti magyar államnak önállóságát tagadni, vagy kétségbevonni akarnák, ellenkezőleg oda áll a világ elé, mint a magyar nemzeti és állami önállóságnak legfőbb és legimponálóbb képviselője. (Zajos éljenzés.)

De e napok alatt érezhette ez a bölcs uralkodó és az ő egész dinasztiaja is, hogy viszont nekik mit ér a magyar nemzet. (Élénk tetszés.) Nemcsak, mert hadaikat szaporítja a külső államokkal szemben, nemcsak, mert az alkotmányos és koronás fejedelem iránti alattvalói hűségben ezt a fajt és nemzetet megközelíthetik sokan, de felül nem mulja senki, hanem éppen azért, mert nemzeti és állami önállóságához törhetetlenül ragaszkodik. (Élénk éljenzés és tetszés.)

Lettünk volna a multban a német fejedelmek hűbéresei: akkor úgy teljesítettük volna a harczmezőn a nyugat megvédésének a hivatását, mint a hűbéresek teljesíteni szokták: ingadozva hűségben, gyakran szövetkezve az ellenséggel, mindig saját erőnket kimélve és másoknak erejére támaszkodva. Olvadtunk volna be az osztrák összbírodalmi eszmébe: akkor nem volna ezen a te-

riületen az az országczimer erő, a mely a nyugat ellen készülő áskálódásoknak képes volna rendületlenül ellenállani. Képzeljük ezt a magyar területet különböző népfajaival, a magyar nemzeti és állami tudat egyesítő ereje nélkül, képzeljünk ide a szomszéd osztrák államéihoz hasonló viszonyokat: hová lenne akkor a Habsburgok birodalma? (Zajos helyeslés és tetszés.)

Allítom, hogy Ausztia azt az elkerülhetetlen megrendülést, a melyet az ottani népeknek alkotmányos szabadsággal való ellátása ideig-óráig előidézett, el nem birhatta volna, hogy mindezeknek súlya alatt összeroskadtt volna, ha a monarkia keletén nem áll ott a kompakt magyar nemzeti egység, az a sziklavár, a melynek oltalma alatt a másik állam benső ügyeit rendezheti, benső nehézségeit eloszlathatja. (Zajos helyeslés, tetszés.)

Előbb mondtam, ifjú barátim, hogy nincs összeütközés azok között, a mikre önöket a magyar hazafiúi érzés buzdítja, és azok között, a mikért mint világpolgárok manapság lelkesednek; és most azt mondom, hogy nincs összeütközés azok között, a miket önök koronás királyukkal szemben, mint hűséges alattvalók éreznek és azok között, a mikben a magyar nemzeti és állami önállóságához törhetetlenül ragaszkodnak. (Viharos éljenzés és taps.) Valamint összefoly lelkeinkben a magyar nemzeti ideál rajongó szeretete az emberiség legmagasabb eszményeiért való lelkesedéssel, éppen úgy összefoly koronás királyunk és az uralkodóházhoz való ragaszkodás a mi magyar hazafiságunk legmerészebb aspirációival. (Zajos éljenzés.)

Ezt a két szót olvastam zászlójukon: király és haza és rámutattam eme két szó tartalmára. Megelőzi ezt a két szót egy első, ez a szó: Isten.

A haza önállóságát föntartani és megszilár-

dítani: első sorban az önök föladata. A nemzeti egységet megvédeni a keleti szellem bomlasztó betolakodása ellen: ez másik föladatuk. Mi kell ehhez? Egyszerűen az, hogy a nyugati civilizációnak minden fölényét magunkba fölvegyük és az életben érvényesítsük.

A nyugatnak szellemi felsőbbbsége a kelettel szemben kétséget nem szenved. De erkölcsi felsőbbbsége a századvégnek nevezett legujabb kornak számos árnyalata által komolyan meg van támadva. És ha erre az első szóra: Isten, mely a zászlóra fel van írva, felhívtam figyelmüket, én azt akkép magyarázom, hogy a keletnek és nyugatnak ezen területen készülő összeütközésében a keletnek van egy nagy erőtenyezője. A kelet vallásos, és ha a nyugat megszűnnék vallásos lenni, akkor megszűnik a nyugatnak erkölcsi fölénye a kelettel szemben.

A nyugat a vallásosság szelleméhez hozzáfűzte és azzal összekötötte a szabadságot és ezt helyesen tette. A szabadság éltető levegőjében edzett vallásosságunk fölényt igényelhet, mint erkölcsi erő tényező a kelet vallásos szelleme fölött. És ha azok az áramlatok kerekednének fölül, melyek a helyett, hogy a vallásosságot a szabadsággal összekapcsolják, a szabadság nevében magát a vallást akarják kiirtani: akkor a romlásnak tényezői támadják meg a nyugat fölényét és a harcnak kimenetelét ezen a területen legalább is kétségessé teszik. (Zajos helyeslés és tetszés.)

Igenis, a nyugatnak szellemi áramlatai között nem egy mutatkozik, a mely bizonyos elvénhedésnek a jele. Leszólják az eszményekhez való önzetlen ragaszkodást, a gúny mosolyával tekintenek mindenre, a mit nem mondom az ész, de a kéz nem tud szétbontani és darabjaira szétszedni. Az egyéni boldogulást, a felülkerekedést, az egyé-

nek egymás elleni kérlelhetetlen harczában állítják oda, mint az észszerű élet törvényét és egyedüli célját. Ezek, ifjú barátim, nem alkotó részei a nyugati szellem felsőbbségének, ezek betegségei a nyugatnak és mi mint ifjú nemzet tartjuk fenn magunkban mindazt, a mi a nyugatnak ifjú erejét alkotta, de ne vegyük fel magunkba azt, a mi a nyugat sorvasztó betegségévé válhatik. (Hosszantartó zajos helyeslés és éljenzés.)

En nem féltem önöket ezektől a sorvasztó betegségektől. Nem féltem ezektől a magyar nemzetet mindaddig, míg zászlajára tekint, míg, mint a mellettem ülő tisztelt tanár úr oly szépen mondta, zászlóját megérteni tudja. (Élénk tetszés.)

Ez a zászló három szint mutat. A zöld szín a mi reményünknek kifejezője a haza jövőjében, népünknek önfentartó, megtörhetetlen erejében. A vörös szín, a szeretet színe, mely a vér ontásáig tud elmenni a hazának szent érdekéért. (Lelkesült tetszésnyilvánítások.) Középen van a fehér. Az a fehér szín, mely a hitet jelképezi, a hitet minden iránt, a mi szép, magasztos és nemes; a hitet hivatásunkban és mely azért fehér, mert ez az a lap, melyre önök hivatva vannak ráírni Magyarország jövődő történetét. (Kitörő és ismételve megújuló viharos éljenzés és tetszés.)

Sajtószövetség szervezése a nemzetközi béke és választott bíróság érdekében.*)

Az interparlamentáris unió alapgondolatának szükségszerű kiegészítése a közhatalmak népies alkotó elemének föllépése a béke érdekében, mely a népek egyik legfőbb érdeke. A háború tetszhetik becsvágyó fejedelmeknek, minisztereknek, hadvezéreknek, állhat egyes uralkodó osztályoknak — hol egy harcziás nemességnek, hol dividendára sóvár tőkepenzeseknek érdekében: de a tömegekre nézve mindig csapás. Ez az alaptétel, a mely megtámadhatatlan. Erre lehet a népképviselők érintkezését építeni, a béke megóvásának céljából, a szervezetnek pedig, mely ezt az érintkezést közvetíti, ellenállhatatlan hatalommal kellene birni. Ez a szervezet az interparlamentáris unió, a mely azonban ezzel a hatalommal nem rendelkezik.

Az interparlamentáris szövetség nagy szolgálatakat tett a béke problémájának helyes formulázása körül s azzal, hogy a béke ügyét az utópiák országából a gyakorlati politika terére vitte és sok komoly elmét számára megnyert. Nagy szellemi befolyást gyakorolt a béke-ügy legnevezetesebb vívmányára: a hágai konferenciára. De mint hatalmi tényező igen szerény mértékben érvényesült.

Honnan van a békeszövetség tehetetlensége? Nem fejtettek ki elég munkásságot a csoportok, vagy azért nem dolgoztak, mert nem érezték magukat hatalmi tényezőnek? Talán a parlamentárizmus általános hanyatlásában rejlik a baj, a mely-

*) Elmondta francziául 1900. jul. 31-én a nemzetközi választott bíróságok ügyében Párisba összehítt interparlamentáris konferencián.

nek orvossága akkor nem volna egyéb, mint a beteg parlamentárizmus gyógyítása. Ennek útjait, módjait kellene tehát megvitatnunk? Ez messze vinne a tulajdonképpeni kérdéstől. Bármily különbözők legyenek ugyanis a különböző országokban a modern parlamentárizmus betegségi tünetei, van egy közös jellemvonásuk és ez: a nép széles rétegeinek közömbössége a parlament iránt. Ez az általános tünet általános, mindenütt működőokra vezethető vissza, a mely nem más, mint az, hogy akár az intézmények, akár azok kezelésének hibájából, a parlamentek igen tökéletlenül képviselik a nép valódi érzelmeit, valódi akaratát. A folytonosság megszakítása a nemzeti akarat és a nemzeti képviselet közt: ez az utóbbi gyengeségének legfőbb oka; hiába, lényegénél fogva átruházott hatalommal bir, melynek formai jogosítványai önző klikkek gyermekes vagy felháborító hatalmi igényének jellegét nyerik, mihelyt az átruházás tudata elhomályosul. De merüljön föl valamely tény, törekvés vagy eszme, melyben a parlament a valódi nemzeti akarat képviselőjét megragadja, akár csak valamely specziális kérdésben is, és a legmegvetettebb parlament is visszanyeri hatalmát, történelmi tényezővé válik, mely minden ellenállást szét tör, mert akkor megifjodott élete forrásában, fölvette magába a nép erejét.

A parlamenti akció a béke érdekében rögtön ellenállhatatlan hatalommá fog válni, mihelyt erős népakarat támogatja; de ez a támogatás ma még hiányzik és ez helyzetünk gyöngeségének valódi oka. Az interparlamentáris unió logikájában van egy téves föltevés. Azt mondtuk: a népek érdeke a béke, s ebből mindjárt azt következtettük: tehát a népek gyűlölik a háborút és szeretik a békét. Ez a hallgatag föltevés távol áll a megvalósulástól. A míg ez bekövetkezik, még nagy

munkát kell végezni: a közszellemet új útra terelni, hagyományos előítéletektől és szenvedelmektől megtisztítani.

Itt van mindenekelőtt a hazafiságnak egy ferde és durva fölfogása, mely azt hiszi, hogy az erkölcs és az igazság elveit félre lehet tenni, mihelyt országunkról, annak vélt dicsőségéről vagy hasznáról van szó; mely nemzete számára nem ismer nagyobb dicsőséget, mint azt, hogy a háború koczkajátékában felülkerekedjék. Ezen a téren is tisztázni kell a fogalmakat. Ha e szövetség programjába belecsusztatna olyasmi, a mi a hazafiság megtagadását, vagy gyöngítését eredményezné, akkor sem engem nem látnának itt, sem honfitársaim egyikét sem. De távol ettől, inkább az a törekvésünk, hogy ezt az erényt legmagasabb fokára emeljük, legtisztább kifejezésre hozzuk, megtisztítva azt attól a heterogén vegyülettől, melyet az erőszak uralmának századai beléje kevertek. Alkalmazzuk rá minden nemes szeretet törvényét, mely nem a bűnrészességben, hanem az erkölcsi tökélyesbülés közös törekvésén alapul. Szeressük eléggé hazánkat, hogy mindenekelőtt becsületét óvjuk meg minden erőszakos és igazságtalan tettek szennyétől. Szeressük elég dicsvágygyal, hogy ne a materiális birkózást tűzzük ki pályájául, hanem a szellem, az alkotó munka, a társadalmi béke ama vívmányainak a megszerzését, melyek után, midőn önönmagunknak dísz, hasznot, gazdagságot szerzünk, egyszersmind az egész népcsaládnak haladást szerzünk és az egész emberiség áldásában részesülünk. Szeressük elég okossággal és előrelátással, hogy legfőbb javait ne tegyük, rossz családapa módjára, koczkára, a háború koczkázására, de inkább biztosítsuk azokat a jog és a nemzetközi igazságosság szilárd alapjain. Szeressük elég lelki emelkedettséggel, hogy a né-

pek szeretetét inkább kívánjuk neki, mint azok rettegését: féljenek őt megtámadni, de ne tartsanak attól, hogy általa megtámadtatnak. Szeressük hazánkat így még katonai dicsőségének érdekében is, mely csak akkor ragyog teljes fényében, ha a jogos védelem szentesíti a kard használatát és elhomályosul, ha azt kaland- vagy hódítási vágy szolgálatában teszi.

De ha körülnézünk és szemügyre vesszük a vad, háborús fanatizmus kitöréseit, a melyeket utczáinkon még manapság is látunk, s melyek behatolnak a családi szentségbe is, atyai, sőt anyai oktatás útján betolakodnak a gyermek lelkébe: akkor megismerjük a munka nagyságát, a melyet még el kell végezni, hogy a néplélek a mienk legyen. De ott vannak a tudákos teoriák, melyek etikai szükségnek magasztalják a háborút, mert önfeláldozásra ad alkalmat. A pestis-epidémiák kiváló alkalmat szolgáltatnak az orvosnak, a lelkésznek, az ápolónak, hogy hősies önfeláldozást gyakoroljon; e szerint tehát fájlalnunk kellene, hogy a civilizált világ e csapásoktól már több évszázad óta mentesítve van és rosszalnunk azokat az intézkedéseket, melyekkel tőlük menekültünk. Vagy gondoljanak arra a természetes vadságra, mely civilizáczióink vékony hártájára alatt lappang és a mely a véres tusa látásában vagy elképzelésében valósággal kéjeleg; és ha szörnyű a bestia az emberben (la bête humaine), az emberi butaság (la bêtise humaine) talán még szörnyűbb: az a butaság, mely minden magasabb röptű ideális törekvést olyan közhelyekkel vél elutasíthatni, milyen például ez: „A meddig emberek lesznek, háború is lesz“. Az a butaság, mely a mikor cinikus, szellemesnek képzei magát és a magasabb fölfogás allűrjeit fitogtatja, számítván arra a még nagyobb butaságra, a melynek ezzel imponálni képes.

De képes-e az interparlamentáris unió arra, hogy közelébe férközzék a népléleknek? Nem képes rá, mert igen gyéren érintkezik a néppel. Olyan erőre van szükségünk, mely mindenütt és mindig működik, mely legyőzni képes a tér és az idő akadályait, mely mindenkihez hozzáfér és a mely befolyásának folytonosságával a szellemi lustaságot is gondolkozásra ébreszti.

Ez az erő a sajtó s nincs sürgősebb föladat, mint ezt az erőt mozgósítani a béke érdekében. Hogy a béke-szövetség erre előbb nem gondolt, ennek oka az, hogy az illuziója a sajtóra is kiterjedt. A mint azt hitük, hogy a népek lelke már velünk van, mert észszerűen így kellene lennie, úgy a sajtó támogatását is magától értetődő dolognak vettük; és ebben a föltevésben épp úgy csalódtunk, mint amabban. A politikai sajtó, melyből a nagyközönség a maga benyomásait és fölfogásait meríti, mely tehát egyedül szolgálhatja ügyünket hatásosan, ma még nincs velünk. A ki ma egy békebarát cikket közöl, talán az aláírt hírneves író kedvéért, holnap a békemozgalmat szokott módon lecsúfolja; a ki ma jóindulatú, holnap lenéző, ma reményt, holnap skepticizmust hirdet. Ilyen szeszélyes, intermittens, megbízhatatlan támogatással nincs mit csinálnunk. Nekünk következetes és rendszeres, visszaesésektől és ellenmondásoktól mentes támogatás kell, teljes hittel és odaadással ügyünk iránt. Mihelyt csak néhány lap ebbe a szervezetbe belépett, már van a közönségnek egy része, a mely eszméinknek mindennapi befolyása alatt áll, s a mely mértékben e szervezet terjed, mindig több elme fog engedni a propagandának. A sajtó ilyen szervezése nélkül csak tovább vegetálunk, de életerős akciólg, a közhatalmak népies elemének a béke érdekében való döntő súlyú föllépéséig soha el nem jutunk.

E kiegészítés nélkül a nép hatalmának csak megjelenési formáját szerveztük, mert a parlamenti képviselőlet csak ennyi; de a nép lelkében működő családi erőket, az ott forrongó eszméket, érzelmeket, aspirációkat, az ott alakuló meggyőződéseket, tehát a lényegét elhanyagoltuk és így sok parlamenthez hasonlóan magunk is csak formai életet élünk.

S hogy a sajtó szervezete lehetséges, mutatja az, hogy már megvan hazánkban. A mint az interparlamentáris szövetség magyar csoportja az eszmét megérlelte, azonnal a tett mezejére lépett. A magyar sajtóhoz fordult az emberiség egy nagy eszméje nevében, és annak a hazafiságnak a nevében, a mely győztessé akarja tenni nemzetét az emberiség szolgálatában kifejtett buzgalom nemes versenyében. Hazafias büszkeséggel mondhatom: a legtöbben meghallgattak, a sajtó békeszövetségének magyar csoportja ma már élő tény, működő valóság.

Nagy örömeinkre szerb barátainktól értesítést nyertünk, hogy példánkat követni készülnek.

A mi lehetséges volt Európa keleti részeiben, miért ne volna lehetséges nyugaton? Semmi kétségeskedésnek sem szabad engednünk, mikor annak a döntő fordulatnak előkészítéséről van szó, mely ügyünket jámbor óhajtasok talajából átültetheti az élő valóság országába. És ha a sajtószövetség kezdetei szerények, ez sem baj; gondoljunk vissza arra, minő igénytelen volt az interparlamentáris szövetség tizenkét év előtt és minő tekintélyes szervezetté fejlődött e rövid idő alatt. Ha a sajtószövetség újabb tizenkét év múlva csak úgy aránylik az összes sajtóhoz, mint ma az interparlamentáris szövetség az összes parlamentek tagjainak létszámához, akkor ügyünk diadala biztosítva van.

Itt, Franciaország szívében, a francia szószékről fordulok francia kartársaimhoz, hassanak oda, hogy az önök nagy nemzete most is élére álljon egy hatalmas nagy eszmének; mi magyarok örömmel hagyjuk meg az emberiség haladásának vezérszerepében. A francia nemzet védősége alá helyezve ajánlom önöknek a békebarát sajtószövetség ügyét.

A Véderő-Vitából.

A 25. §.

— 1889. márcz. 2. —

Jegyzet. Az 1889-ik év január 10-én kezdőltött a képviselőházban a véderőről szóló törvényjavaslat tárgyalása. E törvényjavaslatnak híressé, igazabban: hirhedtté vált 14. és 25. §-a volt az, melyet, mint az akkori ujságok tanúsítják, magában a kormánypárt kebelében is többen hevesen megtámadtak, az elsőt alkotmányjogi, a másodikat különösen nemzeti szempontból. Úgy a hadügyi bizottságban, mint magának a kormánypártnak tanácskozásain, hosszú és éles viták előzték meg a törvényjavaslat parlamenti tárgyalását, s mikor a törvényjavaslat a Ház elé került, akkor már országszerte fel voltak izgatva a kedélyek s ez az izgalom fokozódott a hosszú parlamenti tárgyalás rendjén. Az akkori miniszterelnök, Tisza Kálmán, erősen ragaszkodott a 14. szakasz szövegéhez, azt állítván, hogy e szakasz nem tartalmaz alkotmányjogi sérelmet. A törvényjavaslat az ujonczjutalék megállapítására és a póttartalékra vonatkozó intézkedései a népképviselő hatalmát

csökkentvén s nem biztosítván a magyar állampolgárok abbeli jogát, hogy a tiszti vizsgálatot magyar nyelven tehessék le, az ellenzék általánosságban sem fogadta el a javaslatot. Három heti vita s a törvényjavaslatnak általánosságban a többség által való megszavazása után, a miniszterelnök mégis visszaállította a 14. §-t eredeti értelmébe, de még mindig megmaradt a 25. §, mely második évi szolgálatra kötelezte azokat az ifjakat, kik a tiszti vizsgálaton megbuknak. A vita hevessége, szenvedélyessége itt, ha még lehet, fokozódott. Bent a parlamentben sűrűn érték egymást a viharos jelenetek, az országban és a fővárosban szerezésére nem volt a tiltakozó népgyűléseknek, utcza-i tüntetéseknek, melyek, sajnos, időnként a csőcselék garázdálkodásaivá is fajultak. A kormány a 25. §. sérelmes voltán a Gajári-féle határozati javaslattal próbált enyhíteni, de, természetesen, az ellenzék nem fogadott el határozati javaslatot törvény helyett. A többség megszavazta ugyan a 25. §-t is a határozati javaslattal, de a Tisza-kormány állását e kérdés nagyon megingatta s nemsokára rekonstruálni is kellett a kabinetet.

A kormánypárt részéről, mint említettük, határozati javaslatot adtak be a 25. §-hoz. Ez az u. n. Gajári-féle határozati javaslat így szól:

„Tekintettel a véderőről szóló törvényjavaslatnak az egyéves önkéntesekre vonatkozó szigorító intézkedéseire, —

utasítja a képviselőház a honvédelmi minisztert, hogy állásából kifolyólag a tiszti vizsgát illetőleg tegye meg a kellő lépéseket arra nézve, hogy:

1. a német nyelvben való jártasság csak oly mértékben kívántassék, a mily mértékben annak bírása a közös hadsereg szolgálati viszo-

nyaiból kifolyólag mulhatatlanul szükséges; továbbá, hogy ennél fogva a magyar korona országaiban honossággal bíró egyéves önkénteseknek szabadságukban álljon, miszerint a vizsga folyamán az államnyelvet — illetőleg a Horvát-Szlavon országokban illetékeségük azon országok hivatalos nyelvét — használhassák.

2. E végből a vizsgáló-bizottságok úgy állíttassanak össze, hogy azok ezen kíváncsúnak megfelelni képesek legyenek.

Ezzel szemben állott a véderő-bizottságok kisebbsége által beadott különvélemény és Beöthy Ákos módosítványa, mely a következő:

„A 25. §. 13-ik bekezdésének e szavai után: „A tényleges szolgálati év végén tartoznak az egyévi önkéntesek a tartalékos tisztekké való kinevezéshez megkívántató képzettséget elméleti és gyakorlati tekintetben vizsga letétele által igazolni“, tétessék a következő szöveg:

„A magyar korona országaiból származó egyévi önkéntesek az elméleti vizsgát saját választásuk szerint az állam nyelvén, vagy német nyelven tehetik le.“ *)

A véderő-vita kérdésében négy nagyobb beszédet tartott Apponyi. Ezek közül álljon itt a hírhedtté vált 25. §. ellen elmondott beszéd.

Tisztelt Ház!

(Mozgás. Halljuk! Halljuk!). Azt hiszem, helyesen cselekszem, ha a t. előttem szólott képviselő úr beszédjének csupán arra a részére teszek felszólalásom folyamán megjegyzéseket, melyek magára a napirendben lévő tárgyra vonatkoznak, (Élénk helyeslés.) mert úgy hiszem, a mostan

*) Apponyi Albert gróf Beszédei. II. köt. Bpt. 1896. Singer és Wolfner kiad.

kifejlődött hangulatban rossz szolgálatot tennék az általam ő vele és legalább is oly melegen, mint ő általa óhajtott ama célnak, hogy a parlament tanácskozásai mindenkor az alkotmányos méltóság színvonalán maradjanak, ha azokra is kitérnék, a miket a t. képviselő úr egyéb tárgyakra kiterjesztőleg mondott. (Általános helyeslés.)

A 25. §. tudvalevőleg a 14-ikkel együtt volt a lapis offensionis, a mely miatt e törvényjavaslat felett az a hosszú, az a sok tekintetben — elismerem, de annak jogosultságát is állítom — elkeseredett vita fejlődött; oly vita, minő, ha a törvényjavaslat tisztán katonai céloknek előmozdítására törekszik, ebben a Házban soha ki nem fejlődött volna. (Élénk helyeslés balfelől.)

A 14. §. eltűnt, — hogy minő körülmények közt, arra bátor voltam megjegyzéseimet megtenni akkor, mikor az volt napirenden. Megérkeztünk a 25. §-hoz és állíttatott, hogy a 25. §-ra vonatkozólag is új helyzettel állunk szemben. Napokig tartó titokzatos tanácskozások eredményeként sejtették, hogy egy határozati javaslat fog a Háznak beadatni, a mely a nyelv kérdésére fennálló aggodalmakat eloszlatni képes lesz. Mert a 25. §-nak sérelme, az az izgató anyag, a mely benne foglaltatott, két dolog találkozásából áll: a második évi szolgálat elrendeléséből és annak az állapotnak a fenntartásából, mely nem nyújtott kellő biztosítékot arra, hogy a magyar műveltség ne legyen ifjainknál oka a tisztai vizsgálat le nem tevésének. Hát azt állították, mialatt ez említett titkos tanácskozások folytak: hogy ha fenntartatik is a második szolgálati év elrendelése, gondoskodnak arról, hogy az a második aggodalom, a mely tulajdonképp leginkább izgatta fel a kedélyeket, tárgytalanná váljék. És t. Ház, megtörtént az előre hirdetett titok leleplezése, még pedig bizonyos

ünnepélyességgel. A többség megbizottja, erősen radikális színezetű beszéd kíséretében, bemutatta a határozati javaslatot; nyomban utána fölkel a t. honvédelmi miniszter úr, előadta azokat az irányelveket, a melyeket az egyéves önkéntesek kiképzésénél és a vizsgálatnál ezenkívül alkalmazni fognak; nyomban utána fölkel az igen t. vallás- és közoktatásügyi miniszter és előadta azokat az előnyöket, az úgynevezett könnyebbítéseket, a melyeket az egyéves önkénteseknek nyújtani fognak kárpótlásul azért, hogy az önkéntességi évet minden körülmények közt kizárólag a katonai tanulmányoknak lesznek kénytelenek szentelni. Nos, t. képviselőház, ezek után a nagy leleplezések után konstatálnom kell, hogy leszámítva a t. honvédelmi miniszter ur által említett néhány igen gyakorlatias rendszabályt, melyet azonban meg kellett volna tenni az ügynek és az eredménynek érdekében minden körülménynek közt, leszámítva ezt, az a helyzet, a mely aggodalmainkra okot adott, a maga lényegében az új revelációk által semmivel, de semmivel sem változott. (Helyeslés a bal- és a szélső balon.)

Én is osztozom Horváth Gyula t. barátomnak abban a nézetében, hogy nekem sem a forma kell, hanem a lényeg. Igenis, t. Ház, engem üres formula nem elégít ki. Én lényeges rendszabályokat kívánok arra, hogy aggodalmaink eloszlattassanak. (Élénk helyeslés a bal- és szélső balon.) És ha egy határozati javaslatnak némely kifejezése módosítatik, de annak a tartalma ugyanaz, a mi a régié, tehát annak elégtelensége is, a dolog természeténél fogva ugyanaz, a mi a régié: akkor mindez a helyzeten mit sem változtat, mit sem abbéli jogunkon, sőt mit sem változtat abbéli kötelességünkön, hogy az új kiadású határozati javaslattal megtoldott 25. §. ellen ugyanazzal a kér-

lelhetetlen erélylyel folytassuk a harczot, (Zajos helyeslés a bal és szélső baloldalon.) a melylyel azt fölvevük az újabb reveláció kelte előtt.

Aggodalmaink egyik oka, a második évi szolgálat: az megmaradt, (Igaz! Úgy van! a bal és szélső balon.) Erről nem is állították, hogy megváltozott. De hogyan állunk a másodikkal? Kijelentettük előre, hogy a határozati javaslat formájában eszközölt, csupán a hadügyi adminisztrációra utaló orvoslást nem tartjuk kielégítőnek. Miért? Mert ez a maradandóságról semmi biztosítékot sem tartalmaz. Akkor, mikor a teher, a két évi szolgálat elve a törvénybe jön, azt kell kívánnunk — ha már ezzel a teherrel meg tudnánk barátkozni — hogy a biztosíték, mely a terhet elviselhetőbbé teszi, ugyanazzal az erővel ruháztassék fel. (Élénk helyeslés a bal és szélső baloldalon.) De nem tekintve ezt, a határozati javaslat, néhány kitételének a kihagyásával, tulajdonképpen csaknem szóról-szóra hű fordítása a jelenleg érvényben levő utasításnak. (Igaz! Úgy van! Derűtség a bal- és szélső baloldalon.)

A jelenleg érvényben levő utasítás ezt mondja a német nyelv ismeretének a kötelezettségéről:

„Es genügt, wenn sich die Freiwilligen hiebei in einer für den Dienstgebrauch ausreichenden Weise verständlich machen können.“

A határozati javaslat azt mondja: „A német nyelvben való jártasság csak oly mérvben kívántassék, a mily mérvben annak bírása a közös hadsereg szolgálati viszonyaiból multhatatlanul szükséges.“ (Derűtség a bal- és szélső baloldalon.)

A most fennálló utasítás a következő bekezdésében azt mondja:

„Auch ist denselben, wenn sie der vorherstehenden unerlässlichen Bedingung genügen, zu

gestatten, sich bei der eingehenden Erörterung des Gegenstandes im weiteren Verlaufe der Prüfung ihrer Muttersprache zu bedienen.“ (Felkiáltások a bal- és szélső baloldalon: Ugyanaz! Szédelgés! Zaj.)

A határozati javaslat folytatása azt mondja, hogy: „Ennél fogva a magyar korona országaiban honossággal bíró egyéves önkénteseknek szabadságában álljon a vizsga folyamán az állam nyelvét használni“. (Zaj. Mozgás a bal- és szélső baloldalon.)

A részletes körülírások itt ki vannak hagyva, azok a részletes körülírások, a melyekről nem tudjuk, vajjon azok megszorítást tartalmaznak-e, vagy enyhítést, a melyeknek káros, vagy üdvös befolyása az egyes vizsgáló bizottság belátásától függ. És éppen ezért tartottam én rossznak a határozati javaslatot akkor, midőn ama részletes feltételeket elhagyja, mert e részletezés helyébe nem szabatos jogszabály jön, minő pl. az volna, ha az mondatnék, hogy „az elméleti vizsgát kezdetétől fogva végig magyar nyelven teheti le az illető“: hanem ismét csak egészen határozatlan kitétel használtatik, hogy a „vizsgálat folyamán“, akkor t. i., midőn a vizsgának egyik részében meggyőződést szerzett a vizsgálóbizottság, hogy az illető a német nyelvet a hadsereg szolgálati viszonyaihoz megkívánt mértékben bírja, — hogy akkor a vizsgálat további folyamán szabadságában áll a magyar nyelvet használni. Tehát, t. Ház, ott vagyunk, a hol azelőtt voltunk, hogy tisztán egyes vizsgáló-bizottság önkényére van bízva minden, ez vonja meg azt a határvonalat, a melyen túl meg van engedve, hogy a magyar állampolgár az állami nyelvet használhassa. E szerint, t. képviselőház, ugyanazzal a helyzettel állván szemben, ugyanazok a mi kötelességeink s ezeket teljesít-

jük s teljesíteni fogjuk a 25. §. ellen ezentúl is lankadatlanul, mint eddig. (Zajos helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)

S azért, t. képviselőház, nem érzem magamat felmentve a kötelesség alól, hogy most már, midőn maga a szakasz van tárgyalásaink napi-rendjén, megtoldjam azokat, a miket már az általános vita alkalmából erre vonatkozólag mondtam (Halljuk!) s iparkodjam a kérdésnek, még pedig minden oldaláról mélyébe hatolva, szavazatomat indokolni. (Halljuk! Halljuk!)

Első maga a két évi szolgálat. Hát én kijelentem, t. képviselőház, hogy nem tekintve semmi nyelvkérdést, még abban az esetben is, ha a magyar nyelv tekintetében a legteljesebb biztosítékot nyerhetnők, ezt az esetleges második szolgálati évet *úgy elvileg jogosulatlannak*, (Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.) *mint katonailag elhibázottnak*, (Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.) *politikailag pedig veszedeelmesnek tartom*. (Zajos helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)

Elvileg jogosulatlan ez, t. képviselőház, (Halljuk!) pedig hát éppen általános elvi alapokon argumentáltak ellenünk a túloldal szónokai nagy részben. Hallottuk ismét, az általános vita alkalmával már elmondottak ellenére, hallottuk ismét az egyenlőség elméletét; hallottuk ismét a demokrácia jelszavát felhozni ennek a reformnak a támogatására. (Halljuk! Halljuk!)

Ugyan, t. Ház, ha az egyenlőség az alap, a melyért ezt a reformot elfogadják és ha az egyenlőséget úgy magyarázzák, hogy a szolgálatra kötelezettek mindegyikének szolgálati ideje egyenlő legyen, akkor miért állanak meg ennél a reformnál? (Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.) Akkor miért nem követelik egész egyszerűen azt, hogy minden honpolgárra nézve a három évi

tényleges szolgálati idő legyen kötelező? (Úgy van! Úgy van! a bal- és a szélső baloldalon.) Ebben legalább következetesség volna. (Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.) De azt mondani: ezt a fokát az egyenlőségnek nem fogadom el, hanem azt a fokát, mely a 2 és 3 év között levő különbségben nyilvánul, elfogadom: ezt semmi néven nevezendő elvi alapon igazolni nem lehet. (Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)

Akkor aztán ne méltóztassék az egyenlőség elvéről beszélni abban az értelmezésben, a melyet én hibásnak és fonáknak tartok, de a melyet ha így értelmeznek, lehetetlen, hogy erre a következtetésre ne jussanak. (Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)

És azt mondja t. barátom, Teleki József gróf, hogy ő nem kér az olyan demokracziából, mely a jogokban egyenlően akar osztozni, de mely akkor, midőn szóvivőire bizonyos teher háramlík, ebből a teherből, mely a demokratikus elv folyamányaként előáll, nem akarja kivenni a maga részét, hanem azt visszautasítja. Azt hiszem, nagy tévedésben van úgy t. barátom, mint mindenki, ki vele hasonló alapon érvel. (Halljuk!) Van egy bizonyos igazság az ő érvelésükben, csak hogy ők azt az igazságot nem formulázzák világosan és ennek következtében egy lappangó hamis tételre építik okoskodásukat. Az igazság, mely érvelésükben foglaltatik, az, hogy ne legyen az államban, ne legyen a társadalomban előny, vizsontszolgáltatás nélkül. (Úgy van! jobbfelől.)

Ezt. t. Ház, én tökéletesen elfogadom. De vajjon a véderő a hadsereg különálló intézmény-e, mely nincs összeköttetésben az állami organizmus többi ágaival? Vajjon az a magában véve helyes elv, hogy ne legyen az államban, ne legyen a társadalomban előny vizsontszolgáltatás nélkül,

vajjon ez az elv egyértelmű-e azzal, hogy ne legyen a védelem kötelességeinek tekintetében előny, a hadseregben teljesítendő ellenszolgáltatások nélkül? Nem, t. képviselőház! (Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.) Az egyéves önkéntesek jelenlegi helyzetében megvan az *előny ellenszolgáltatása*, csak hogy az az ellenszolgáltatás nem a hadi szolgálatban, hanem az *állami és társadalmi organizmus más ágaiban van*. (Úgy van! a bal- és a szélső baloldalon.) Megvan az ellenérték abban a fáradságban, abban a nélkülözésben, abban a költségben, a melyet arra fordítottak, hogy az állami élet egyéb ágaiban ők a nemzetnek kiválóbb, kvalifikáltabb munkásai legyenek, hogy magukat képesítsék a magasabb hivatalok, a tudományos feladatok betöltésére, szóval, hogy azt a nagyobb. azt a magasabb munkakört teljesítsék, a melyet egy ország értelmiségének teljesítenie kell, (Helyeslés és tetszés a bal- és szélső baloldalon.) Ennek a megszerzése áldozatokkal és nélkülözésekkel jár az illetők személyére és családjaira nézve, idővesztéssel, pénzvesztéssel (Úgy van! Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.) s csak ezek az áldozatok téríttetnek meg részben akkor, (Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.) mikor azok, kik a társadalomnak ez áldozatokat előlegezték, a védelmi téren teljesítendő szolgálatoknál előnyt nyernek. (Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.) Ők nem tartoznak ezért többé visszafizetéssel az államnak; ellenkezőleg az az előny a visszafizetés, még pedig igen csekély visszafizetés azért, a mit ők, a mit családjaik már is áldoztak, hogy a magasabb értelmi kvalifikációt elnyerjék. (Élénk helyeslés és tetszés a bal- és szélső baloldalon. Mozgás jobbfelől.) Ha tehát, t. képviselőház, mi azokat, kik a társadalomnak e szolgálatokat, ez áldozatokat előlegezték, ha mi

azokat ez előlegezett fáradság és költség czímén élvezett előnyök miatt még egyszer akarjuk sujtani, akkor nem állítjuk helyre, hanem megzavarjuk a mérleget; (Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.) akkor méltatlanságot és igazságtalanságot követünk el. (Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.) És csak az a felfogás képes ezt tagadni és kétségbe vonni, a mely a hadsereget, a véderőt egy elszigetelt status in statunak tekinti és mely nem fogadja el azt, hogy a véderő körében élvezett előnyök az állami és a társadalmi élet más ágában is nyerhetnek ellenértéket. Pedig ez a helyes álláspont, t. Ház, mert a véderő, a hadsereg az állami életnek csak egyik ágazata. (Helyeslés és tetszés a bal- és szélső baloldalon.)

De, t. képviselőház, katonailag is elhibázottnak tartom ezt a rendszabályt. (Halljuk!) Én a kérdés ezen oldalának bővebb fejtegetésébe bocsátkozni nem érzem magamat hivatottnak; de nem kell technikus katonai szakképzettség, elég a józan ész annak belátásához, (Úgy van! a bal- és a szélső baloldalon.) hogy nem lehet köszönet oly tisztekben, a kik ez állást nem ambíció nálják, (Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.) a kik azt nem óhajításuk czéljául tekintik és így érik el, hanem akaratauk ellenére — a mint a honvédelmi miniszter úr mondta — „egy szelid nyomás által“ (Derűtség balfelől.) kényszerítettnek arra. (Úgy van! a bal- és a szélső baloldalon.) Lehet, t. képviselőház, a törvény kényszerével követelni minden honpolgártól az egyszerű katonai szolgálatot, mely saját egyéni erejének feláldozásán kívül semmi egyéb teljesítéssel s így az egyén körén túlmenő semminemű felelősséggel nem jár. (Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.) De éppen azért, mert kiemelték minden oldalon, mily nagy felelősséggel jár egy tisztii állás betöltése s hány ember

életének biztosságára gyakorol jó vagy rossz befolyást, éppen azért, t. Ház, nem lehet az egyéni tehetség, az egyéni hajlam, nem lehet az egyéni becsvágy irányának figyelmen kívül hagyásával bárkit is arra kényszeríteni, hogy egy ilyen felelősséggel járó állást elfoglaljon. (Helyeslés és tetszés a bal- és szélső baloldalon.)

Ez, t. képviselőház, határozottan — és ezt Tisza Lajos gróf t. képviselőtársammal szemben mondom — ez igenis a tisztikarra nézve súlyos erkölcsi csapás. Senki sem állítja, sőt mi volnánk az elsők, a kik azt visszautasítanók, hogy a tisztikar szelleme, a tisztikar erkölcsi értéke, méltósága szenved attól, ha a mi értelmiségünk köréből minél számosabban lesznek tartalékos tiszttekké. Ellenkezőleg, én is óhajtom, hogy ez így legyen. (Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.) De a tisztikar méltósága igenis szenved attól, hogy ha annak elnyerése nem az ambícióznak, nem az óhajtásnak, hanem büntetés által kieroszakolt kényszernek a kifolyása. (Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.) És, t. Ház, épp oly bizonyos aztán az, hogy azokban az altisztekben sem lesz köszönet, hogy azok sem fognak a csapatokban jó elemet képezni, a kik, a tisztikar vizsgán megbukván, a második szolgálati évet az eddigi, már meggyökerezett szokáshoz képest reájuk rótt büntetésnek fogják tekinteni. (Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)

Mondották ugyan, t. képviselőház, hogy az ilyen elégedetlen elemekkel majd el fog banni a katonai fegyelem. (Halljuk! Halljuk!) Igen, el fog banni a katonai fegyelem, meg vagyok arról győződve. De vajjon szolgálatot teszünk-e a hadseregnek azzal, ha bármily szerény vezénylő állásokba oly elemeket viszünk be, a melyekről már előre sejtünk kell, hogy azokkal a katonai fegyelem-

nek kell elbánnia, (Helyeslés és tetszés a bal- és szélső baloldalon.) hogy azok a katonai fegyelemnek nem támaszai, hanem tárgyai fognak lenni? (Élénk helyeslés és tetszés a bal- és szélső baloldalon.) Elöttem tehát világos, t. képviselőház az, hogy az e rendszabály által nyert akár kényszer-tisztek, akár kényszer-altisztek nem fognak jó elem lenni, akár a tiszti, akár az altiszti karban és mondhatom, hogy ez katonai köreinkben igen elterjedt és igen sokak által osztott felfogás. (Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)

De, t. képviselőház, a felett sem akarok vitatkozni a honvédelmi miniszter úrral — e téren szakavatott képviselőtársaimra bízom ezt — hogy mennyiben czélozza e rendszabály a tartalékos tisztek vagy az altisztek állományában létező hiány pótlását. Elfogadom vitatkozási alapul az ő állítását, hogy tetemes hiány van a tiszti karban. Ám, ha mi aztán e hiányt orvosolni akarjuk, vajjon az az út-e a helyes, melyet a törvényjavaslat választ? Vajjon az ultima ratiohoz, e — nem találok kifejezést — legbrutálisabb eszközhöz kell-e fordulni? (Élénk helyeslés és tetszés a bal- és szélső baloldalon.)

Hát javasolta volna a honvédelmi miniszter úr mindazokat a könnyítéseket és gyakorlati javításokat, melyeket az utóbbi ülések egyikében kilátásba helyezett; (Élénk helyeslés balfelől.) hozta volna be a tananyag gyakorlatias megszorítását, hozta volna be főleg a magyar tisztképzést és a magyar tiszti vizsgálatot, (Ugy van! Ugy van! balfelől.) majd meggyőződhetett volna arról, hogy kényszereszköz nélkül is rövid idő múlva nem is sejtett mennyiségben szaporodott volna a tartalékos tisztek száma, (Élénk helyeslés. Ugy van! Ugy van! a bal- és szélső balon.) még pedig csupa oly emberekkel, a kik, elhárítatván az ed-

dig fennállott akadályok, saját akaratuk, saját ambíciójukból törekedtek volna a tisztí kardbojt után. Azokban pedig, a kiket az így elérhető számon felül a „douce violence“ következtében fog-nak megnyerni — a mint előbb mondtam — anynyira nincs köszönet, hogy arról nem csak bátran lehetett — de a hadsereg érdekében kellett volna lemondani. (Élénk helyeslés. Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.)

De én ezt az újítást politikailag nagyon veszélyesnek tartom. Méltóztassanak csak meg-gondolni, hogy milyen óriási és egészen új hatalom adatik azoknak a kezébe, a kik a tisztí vizsgálá-tot vezetik. Eddig azok a katonai elemek az előt-tük vizsgáló fiatal elem katonai előléptetésére döntő befolyást gyakoroltak; az ő ítéletüktől füg-gött, vajjon az illető kvalifikálható-e tartalékos tisztnek vagy sem, szóval: katonai előmenetelük tőlük függött. És ez helyes, másképp nem is lehet. De most, midőn a tisztí vizsgálaton megbukott ember egy újabb évet tartozik szolgálni, midőn ez által polgári foglalkozásaiban és életpályájában szenved igen veszedelmes megtámadást, most ugyanannak a katonai vizsgáló-bizottságnak ha-talmat adunk, mely belenyúl a mi összes intel-ligens fiatalságunknak egész polgári életébe. (Élénk helyeslés. Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.)

Ezt pedig méltóztassanak két szempontból meg-gondolni. Először méltóztassanak meg-gondolni azt, hogy az általam nagyon tisztelt katonai elem-nek bárhol a világon tanácsos-e, helyes-e a pol-gári társadalom fejlődésére ily mélyre ható befo-lyást engedni? (Élénk helyeslés. Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.) És azután méltóztassanak meg-gondolni ugyanazt a problémát a mi különleges viszonyaink közt. En melegen óhajtom, hogy mi-hamarább oda fejlődjenek a dolgok, hogy a köl-

csönös, teljes bizalom állapota álljon fenn a közös hadsereg — s különösen annak tisztikara és a nemzet közt; de akármiben legyen az indok — most nem kutatom — azt nem tagadhatja önök közül senki, hogy a kölcsönös bizalomnak ez az állapota ma még nem létezik. (Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.) Adunk tehát hatalmat, t. képviselőház, egy tényező kezébe, a mely hatalom részrehajlatlan és igazságos gyakorlása iránt ma a kellő közbizalom még nincs meg. (Úgy van! Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.)

És mi lesz ennek a következése, t. Ház? Egyszerűen az, hogy a tisztí vizsgánál megbukott minden egyes fiatal ember egy-egy cause célèbre központja fog lenni. (Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.) És így, t. Ház, a végtelenig szaporítjuk a surlódások anyagát és alkalmát a nemzet és a hadsereg közt (Igaz! Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.); beviszszük és mindennapiakká teszszük azokat a nemzet és a hadsereg közti viszonyra és a monarchia belső békéjére oly káros surlódásokat és kérdéseket, melyek most csak időnként fordultak elő a t. Házban. (Úgy van! Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.) Hát, t. Ház, képes-e a második szolgálati év fenyegetésével kiszorított kétes értékű néhány tartalékos tiszt, a hadsereg és a monarchia hatalmi állásának egyenértéket nyújtani, azért a kárért, a melyet az ebből előálló mindennapi surlódások okoznak? (Élénk tetszés és helyeslés a bal- és szélső balon.)

T. Ház! A ki erről a kérdésről, a ki a kérdés ez oldaláról komolyan és elfogultság nélkül gondolkozik — és én mondhatom, hogy engem a kérdés ez oldala bánt a nemzeti kérdés után talán a legjobban — kénytelen lesz bevallani, hogy **veszedelmes ajándékot adunk a hadseregnek e má-**

sodik évi szolgálatban, (Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.) veszedelmes ajándékot katonailag és még veszedelmesebbet politikailag. (Igaz! Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.)

Itt aztán mérlegelni kellene az érték és ellenérték mérlegét; itt mérlegelni kellene az előnyt és az ebből az előnyből származó veszélyeket. S ha ezt mérlegeljük, ha e kérdést ezen az állásponton komolyan, elfogultság nélkül fontolóra vesszük: nincs semmi kétségem abban, hogy mindenki, a ki e monarchia kényes politikai organizmusát ismeri; a ki tudja, hogy mennyi kölcsönös jóakarat kell itt a benső jó viszony fenntartására, fejlesztésére és megerősödésére, mind igazat fog nekem adni, ha én, mint oly magyar politikus, a ki a kiegyezés épületét fenn akarja tartani, a ki nem akar új üszköt dobni e monarchia intézményeibe, (Tetszés a bal- és szélső balon.) egy ily politikailag veszedelmes újítást épp e szempontból ellenezni fogok minden tölem kitelhető módon. (Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)

De, t. Ház, mint azt az általános vitának alkalmával és bevezetőleg most is mondtam, az, a mi a kérdést elmérgesítette, főképp annak a komplikációja volt: az az úgynevezett nyelvkérdés. (Halljuk!) Már kifejtettem, hogy e komplikáció nincs megszüntetve, hanem a maga teljességében fennáll a Gajári Ödön t. képviselőtársam által benyújtott határozati javaslat után is.

Nincs is, a mi azt megszüntethette volna, más, mint egy szabatos jogszabálynak a törvénybe való felvétele. (Élénk helyeslés a bal- és szélső balfelől.) És ha a t. miniszter úr, a midőn ezt a határozati javaslatot elfogadta, nyilatkozott arról a tényezőről is, (Halljuk! Halljuk!) a melynek hozzájárulása és beleegyezése nélkül ezt a hatá-

rozati javaslatot el nem fogadta volna és mely tényező iránt minden magyar ember teljes bizalommal viseltetik: akkor csak arra kérhetem a t. miniszter urat, az egész kormányt s a Háznak minden tagját, hogy legyen egyszer vége valahára annak, hogy minduntalan a korona tekintélyére hivatkozzanak. (Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.) Ha azonban erre hivatkoztak, természetesen, meg kellett rá adnunk a különben csaknem magától értetődő választ, hogy itt intézményekről és biztosítékokról van szó, melyeknek a legbecsesebb, a legnagyobb szeretettől és tisztelettől köryezett emberi életet is túl kell élniök és ily biztosítékok egyedül törvényben adhatók meg. (Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)

Ez különben, t. Ház, annyira evidens, hogy ezzel szemben a túloldalnak csak egy fegyvere van: a *felsőjogokra való hivatkozás*. (Halljuk! Halljuk!)

Erre pedig azt mondom, hogy én rossznak tartom azt az ügyet, a melyet önök a túloldalon védelmeznek; de ennél az ügynél még rosszabbnak tartom azt az érvet, a melyet az állítólagos felsőjogokból hoznak fel annak a megokolására. (Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.) Hát, t. Ház, ez a vita, a mely mindenféle, eddig nyugvó és szerintem nyugalomban hagyandó kérdést felébresztett és felköltött, a felsőjogok kérdését is napirendre hozta e Házban. (Ugy van! balfelől.) Ha napirendre van hozva, akkor azután nem térhetünk ki annak kimerítő tárgyalása elől; ha napirendre van hozva, akkor nem engedhetjük meg azt, hogy egy pillanatnyi cél elérésének kedvéért a magyar közjog sarkalatos alapelvei meghamisíttassanak (Élénk helyeslés a baloldalon.) és oly tanok hirdettessenek, melyek alkotmányosságunknak biztosítékait csökkentenék. (Igaz! Ugy van! a baloldalon.)

Egy ilyen tant hallottunk ma Horváth Gyula t. képviselőtársunktól. (Halljuk! Halljuk!) Hinni akarom, hogy azt a vita hevében ejtette ki, mert közbeszólásra válaszolva mondotta. (Halljuk! Halljuk!)

A t. képviselő úr ugyanis azt mondá, hogy ő előtte az eddigi gyakorlatból világos az, hogy a nyelvkérdés a hadseregben és a tiszti vizsgálat nyelvének kérdése is felségjog, mert sehol sem mondatik világos szavakkal és világos törvénynyel a törvényhozás jogkörébe tartozónak. (Halljuk! Halljuk!)

Hát, t. képviselőház, a legerélyesebben kell tiltakoznom oly tan ellen, (Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.) a mely, úgy látszik, szabályként azt állítja fel, hogy *minden felségjog, a mi nincs világos szavakkal a törvényhozásnak fenntartva*, (Helyeslés a bal- és szélső balfelől.) holott a helyes alkotmányos elmélet az, *hogy a törvényhozás hatáskörébe tartozik mindaz, a mi nincs világosan és határozottan felségjognak kimondva*. (Élénk helyeslés és éljenzés a bal- és szélső baloldalon.)

Nagyon fogok örülni t. képviselőház, ha az a mondat, mely ellen tiltakoznom kellett — mert tiltakozás nélkül annak itt elhangoznia nem volt szabad — utólag annak bizonyul, minek én azt már előre jeleztem: t. i. a vita hevében elkövetett véletlen tévedésnek, nem pedig komolyan felállított elméletnek. (Helyeslés bal- és szélső balfelől.)

De nem tekintve ezt, két alapelvből kell kiindulni, mely, szerintem, rokon azzal a tiltakozással, melyet most ki kellett fejeznem. Az egyik az, melyet Beöthy Ákos oly fényesen kifejtett, (Éljenzés balfelől.) hogy tudniillik a magyar közjog oly felségjogokat, melyek a törvényhozás által ne volnának korlátozhatók, oly felségjogokat, melyek a törvényhozás intézkedési körén kívül állanak, egyáltalán nem ismer. A felségjogok terjedelme fluk-

tuál: hol megszorítottatott, hol tágítottatott; a törvényhozásra nézve végre is czélszerűség kérdése az, hogy azokat mennyire akarja egy adott pillanatban megszorítani vagy tágítani. Egyáltalában nem ellentétes a király és a törvényhozás joga; (Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.) mert hisz' a király a törvényhozás egyik tényezője. Az egész különbség csak abban áll, melyek azok a jogok, melyeket ő a törvényhozás többi tényezőivel együtt és melyek azok, melyeket egyedül, királyi hatalmánál fogva, intéz? (Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.) És ez utóbbiakat intézi királyi hatalmánál fogva *függetlenül, de nem korlátlanul, hanem mindenkor a törvények értelmében és a törvények korlátai közt.* (Ugy van! a baloldalon.)

Tehát egyáltalán egészen hamis alapra állítják a kérdést azok, a kik a felségjogban olyan határvonalat látnak, mely előtt minden körülmények közt — akármilyen legyen a teendők czélszerűségére nézve nézetünk — meg kelljen állani, mert ebben az értelemben felségjogot a magyar közjog nem ismer. (Élénk helyeslés balfelől.)

De megengedem, hogy az alaptörvényeinkben elismert felségjogokat módosítani nagy indok nélkül nem helyes. *És azért második tételtem ez:* a ki azt állítja, hogy valamely jog kizárólag ő felsége intézkedési körébe tartozik, fennálló közjogunk értelmében, tartozik ez állítását szorosan bebizonyítani. (Igaz! Ugy van! balfelől.) A bizonyítás terhe nem azokon nyugszik, kik azt állítják, hogy valamely ügy intézése az egész törvényhozásnak, tehát a királynak és a nemzetnek együttes intézkedési körébe tartozik, hanem azokon, kik azt állítják, hogy valamely ügy ki van véve a király és a nemzet együttes — tehát a törvényhozás intézkedési köréből. (Zajos helyeslés a bal- és szélső balfelől.) És, t. Ház, ezzel a

bizonyítással a t. túloldal szónokai — hogy a legkevesebbet mondjam — nem voltak szerencsések. — Olyan jogszabályt, mely az előttük levő kérdésre vonatkoznék és a tisztí oktatás és a tisztí vizsgálat nyelvének kérdését kifejezetten a felségjogok sorába tenné, természetesen, nem tudtak találni. Az, hogy a törvényhozás eddig ezekkel a kérdésekkel nem foglalkozott, semmi egyebet sem bizonyít, mint azt, hogy a törvényhozás eddig nem tartotta czélszerűnek ezekkel a kérdésekkel foglalkozni. (Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.) És így egyetlen egy alapjuk van azoknak, kik a felségjog elméletét állítják fel: ez az 1867 : XII. törvényczikk 11. §-a, illetőleg az azokban előforduló e szavak: „vezérlet, vezénylet és belszervezet“. És már most állítják, hogy a tisztí oktatásnak és vizsgálatnak nyelve e tételeknek valamelyike alá tartozik — hogy melyike alá, azt én nem tudom,

T. Ház! Én azokat, a kik így érvelnek, arra vagyok bátor figyelmeztetni, hogy az idézett törvényczikk ezt az intézkedési kört ő felsége alkotmányos jogainak alapján tartotta fenn, hogy tehát nem új hatalmi kört adott a fejedelemnek, hanem csupán megerősítette azt a fejedelmi hatáskört, a melylyel a véderőre nézve a király, eddigi törvényeink alapján, birt. (Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)

És ha ez így van, t. Ház, én, ámbár engem nem terhel a bizonyítás kötelessége, ámbár én joggal várhatnám ellenfelemtől, hogy ők bizonyítsák be, hogy akár a vezérlet, akár a vezénylet, akár a belszervezet fogalma alá vonandó a tisztí vizsgálat nyelvének kérdése — ámbár, mint mondom, a bizonyítás terhe őket illeti — én a magam jószántából az ellenkező bebizonyításának

terhét eddigi törvényeink alapján magamra vállalom. (Halljuk! Halljuk!)

T. Ház! Eddigi törvényeink világossá teszik, hogy sem a katonai oktatás kérdése, sem az újonczok kiképzésének a módja felett való határozás, sem egyáltalában a magyar nyelv alkalmazásának kérdése a magyar hadseregben, felségjognak nem tekinthető, hanem hogy azt a törvényhozás, a törvényhozás összes tényezői a maguk hatáskörébe vonták. A katonai oktatás kérdését illetőleg méltóztassék törvénykönyveinket elővenni, és azokat a törvényeket megnézni, a melyek a Ludovika-akadémia megalkotásáról hozattak: és azt fogják látni, hogy azokban a törvényhozás mondotta ki egy nemzeti katonai akadémiának a felállítását, azzal a feltétellel, hogy a bécs-újhelyivel minden tekintetben katonailag egyenrangúnak tekintessék, annak a törvénybe iktatásával, hogy minő egyén legyen az intézet élére állítható, hogy kik lehessenek ott tanárok, hogy minden országgyűlésnek az ottan folyó tanulmányokról s az ott elhelyezett növendékek előmeneteléről és az egész intézet kezeléséről jelentés tétessék — szóval a katonai oktatásnak egy egész rendszerét törvény állapította meg. (Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)

Világos tehát, t. Ház, hogy a katonai oktatás kérdését elődeink a törvényhozás által intézendőnek tekintették. (Igaz! Ugy van! balfelől.)

De, t. Ház, van törvényünk arra is, mely a jelen esettel teljesen analóg, mely arról szól, hogy gondoskodás legyen a magyar újonczoknak anyanyelvükön való kiképzéséről. Az 1807: I. törvényvénycikk, midőn 12 ezer újonczot megajánl, a megajánlás föltételei közé sorozza azt is, hogy ama csapatokba, melyekhez ez újonczok beosztatnak, olyan tisztek és altisztek tétessenek, a

kiknek az ujonczok anyanyelvében jártasságuk van s így őket anyanyelvükön kiképezni képesek lesznek. (Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.) És, t. Ház, mit akarunk mi mást, mint hogy a magyar egyéves önkéntesek is törvényben nyerjenek biztosítékot arra nézve, hogy állami nyelvükön fognak kiképeztetni? (Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)

Ám, t. képviselőház, a magyar nyelv használatának kérdése még sokkal tágabb körben is a törvényhozási intézkedések tárgyává tétetett. (Halljuk! Halljuk!) Itt van az 1840: VI. t.-cikk, melynek 9. §-a így szol: „O Felsége kegyelmesen rendelkezni fog, hogy a magyar nyelvnek tudása, a katonai véghelyeken is gyarapíttassék és a magyar ezredek kormányai a magyarországi törvényhatóságokkal magyar nyelven levelezzenek.“ Hát én nem hiszem, hogy a törvényhozás itt az ezredek és a szolgabírák magánlevelezési nyelvét akarta volna szabályozni; itt a hadsereg szolgálatában előforduló hivatalos iratokra nézve határozta el a törvényhozás, hogy azok magyar nyelven irassanak. (Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)

Ugyanabban az időben — már most nem törvényre hivatkozom, de egy oly férfiúra, a ki, gondolom, a közjogból tudott valamit — Deák Ferencz, a megyei rendekhez intézett követi jelentéseiben, nem egyszer szorgalmazta, és mint a törvényhozás egyik kivívandó célját tűzte ki a magyar csapatokban a magyar nyelvnek, mint hivatalos nyelvnek használatát. És felállíthatott volna-e Deák Ferencz egy ilyen célt, még pedig a legnagyobb felelősség mellett küldői előtt, a kikhez való viszonyt senki oly lelkiismeretes fel nem fogta, mint ő; állíthatott volna fel, tűzhetett volna ki így célt, ha ő abban a vélekedésben

van, hogy közjogunk szerint a magyar nyelvnek a hadseregben való jogosultsága a felségjogok közé tartozik és hogy ehhez a törvényhozásnak hozzászólása nincs? (Élénk tetszés és helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)

Tehát, t. Ház, meghozott, királyaink által szentesített törvények és e század legnagyobb közjogi tekintélyének törekvései bizonyítják azt, hogy az a tan, mintha akár a katonai oktatás, akár az ujonczok kiképzésének nyelve, akár a magyar nyelv érvénye a hadseregben egyáltalában a törvényhozás intézkedési körébe ne tartozott volna, közjogunk szempontjából határozott tévtan, közjogunk alapelveivel ellenkezik. (Élénk tetszés a bal- és szélső baloldalon.) Ezt nem pusztá állítással indokolom, ezt meghozott és szentesített törvényekkel igazolom. (Hosszantartó zajos helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)

És midőn az 1867 : XII. t.-cz. 11. §-a ő felsége alkotmányos jogainak értelmében, tehát fennálló törvények értelmében sorozza a vezérlet, vezénylet- és belszervezetet az ő felsége által intézendő tárgyak közé: e törvényekből, e tekintélyek eljárásából világos, hogy a vezérlet, vezénylet és belszervezet kifejezés alatt minden érthető, csak a magyar nyelv jogának a kérdése, csak a katonai oktatás kérdése nem, csak az ujoncz kiképzésének kérdése nem, mert minderre ellenkező praecedens létezik. (Élénk éljenzés, tetszés és taps a bal- és szélső baloldalon.)

Hát, t. képviselőház, ezt így ki kellett deríteni (Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.) — és lesznek még utánam bizonyosan, a kik új érveket is fognak találni, — ki kellett deríteni, mert e kérdés fölvetetett és átvitték önök a politikai térről a közjogi térre. Ám ha politikai értelemben beszélünk, akkor aztán másképen szólunk.

Én igenis azok közé tartoztam, a kik évek óta itt ülnek és nem bolygatják a hadsereg szolgálati nyelvében azt az intézkedést, a melyet ő felsége saját hatalmi körében tett és jogosan tett, mert a törvényhozás többi tényezői nem vették igénybe beleszólási jogukat. Én igenis azok közé tartozom, a kik ma sem akarják bolygatni — tudom, hogy ebben eltérek t. szomszédaimtól — a hadsereg belső szolgálati nyelvének kérdését, hanem tényleg ott akarják hagyni a mostani intézkedési körben, a mostani állapotban.

De ha aztán úgy vettetik fel a kérdés, hogy ebbe beleszólásunk nincsen, ha aztán úgy vettetik fel a kérdés, hogy ez felségjog; hogy innen a törvényhozás ki van zárva: akkor, t. képviselőház, másképen beszélünk. (Zajos helyeslés, éljenzés és taps a bal- és szélső baloldalon.) Akkor első kötelességünk az, hogy a magyar közjogot, a magyar nemzet alkotmányos jogait a maguk teljességében vindikáljuk és elhomályosíttatni nem engedjük; (Élénk tetszés a bal- és szélső baloldalon.) mint politikusok aztán cselekszünk belátásunk szerint, de a haza alkotmányának megóvásában a politikai opportunitás tanácsait el nem fogadjuk. (Zajos helyeslés és éljenzés a bal- és szélső baloldalon.)

Egyébiránt, t. képviselőház — erre bátorodom felhívni a t. Háznak egész figyelmét — (Halljuk! Halljuk!) nem értem egyáltalában, mikép támadhat ilyen kontroverzia? Nem értem, hogy az u. n. nyelvkérdés, illetőleg annak a törvényhozás köréhez való nem tartozása bármely oldalról itt a Házban egyáltalán mikép vitatható komolyan? S megmondom, t. Ház, miért nem értem ezt. (Halljuk!)

Önök azt mondják, — gondolom, bebizonyítottam, hogy tévesen, — de azt mondják: az egy-

évi önkéntesek kiképzésének és vizsgálásának nyelve, illetőleg a magyar nyelv alkalmazása ezen a téren a hadsereg belső szervezeti kérdése, egy részlet a hadsereg belső szervezetének az egészéből és így felségjog.

Hát, t. képviselőház, engedjék meg, hogy én ezzel a tétellel szemben egy másik tételt állítsak. Az én tételem pedig ez: (Halljuk! Halljuk!) A magyar nyelv érvényének kérdése az egyévi önkéntesek kiképzésében és vizsgájában egy részlet állami nyelvünk szuverén érvényének az épületeiből s azért az egész törvényhozásnak oltalma alól ki nem vonható. (Élénk helyeslés és tetszés a bal- és szélső baloldalon.)

T. Ház! Az az elmélet, mely szerint a nyelv-kérdés kizárólag ő felségének intézkedési körébe tartozik, védelmezhető oly államban, mint a minő pl. a Lajthán túli állam, hol több nyelv létezik, de mindegyiknek csak közmívelődési, csak faji jelentősége van, egyike sincs az állami nyelv méltóságával felruházva. E nyelveknek a tekintetbe vétele tisztán gyakorlati követelmény, az egyének iránt való méltányosságnak, az általános czélszerűségnek a követelménye; s akkor én értem, ha az mondatik: ne veszekedjünk a nyelv-kérdés felett, bízzuk azt inkább a koronára. De minálunk ez nem így van, t. képviselőház. (Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.) A magyar nyelvnek nem csupán ez a faji jelentősége van. (Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.) A magyar nyelv államunk nyelve, a magyar nyelv nemzeti egyéniségünk, önálló nemzeti államunk kifejezője, jelképe. (Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.) A magyar nyelv fölött az örökösödést kivenni a törvényhozás kezéből, annyit jelent, mint az állami önállóságunk integritása felett való ellenörködést és oltalmat a törvényhozás kezéből kivenni.

(Élénk helyeslés és tetszés a bal- és szélső baloldalon.)

S t. képviselőház, akkor aztán nem értem, hogy mire való az egész alkotmányosság. (Igaz! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.) Ha minden krajczár adónak a megszavazásához — a mint hogy helyes — a népképviseletnek és főrendiháznak hozzájárulása megkívántatik; ha minden egyes ujoncz megszavazásához az országgyűlés hozzájárulása megkívántatik — miért? mert ez a nemzet önrendelkezési jogához tartozik: hát akkor ott, a hol arról van szó, hogy az állami nyelv, az állami erkölcs integritásának, az állam méltóságának jelképe (Igaz! Ugy van! balfelől.) meddig érvényesüljön és minő irányban és hol korlátoztassék, e kérdés felett kivenni az oltalmat, a döntést, a határozást a törvényhozás minden tényezőjének a kezéből, — ez annyi, mint a nemzetet éppen saját létének alapvető, legfontosabb kérdésében az önrendelkezés jogától megfosztani. (Hosszas zajos helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)

Tudom azt, t. képviselőház, hogy a mi közjogi viszonyainkban az állami önállóság minden virágának felnyílása, teljes kifejlődése és így az állami nyelv érvényesülése a végletekig nem lehetséges. Tudom azt. De, t. képviselőház, az elv mégis az, hogy minden intézményben, mely a magyar államé, a magyar államnyelvnek kell érvényesülnie. Már most, t. Ház, meghatározni azt, hogy melyek a kivételek, hogy hol akarunk politikai czélszerűségből és a viszonyok kényszeréből ennek az elvnek korlátokat szabni; ezt meghatározni senkinek másnak, mint a nemzetnek és királynak együtt, mint a törvényhozás összes tényezőinek nem állhat jogában. (Zajos helyeslés és éljenzés a bal- és szélső baloldalon.)

Ha ezt helyeslik, t. képviselőház, ha velem együtt azt állítják, hogy a magyar nyelv méltósága és érvénye felett való örökösödést a nemzet a maga kezéből ki nem adhatja, hanem hogy az csak a nemzet részvételével intézhető el, akkor hogyan állíthatják azt, hogy az felségjog, (Igaz! Úgy van! baljelöl.) azaz ő felsége által egyedül, a nemzet kifejtett vagy hallgatag beleegyezése nélkül intézhető? (Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.) Ez, szerintem, t. képviselőház, minden néven nevezendő törvényidézetek és magyarázatok nélkül az a nagy elvi álláspont, a mely miatt van egy dolog, a mely semmi körülmények közt rezervált felségjoggá nem lehet, hogy ha a magyar nemzet önmagáról lemondani nem akar: (Igaz! Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.) és ez a magyar állam méltóságával összeszőtt állami nyelv érvényének kiterjesztése vagy megszorítása. (Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)

S t. képviselőház, most minő helyzetben vagyunk? (Halljuk! Halljuk!) Minthogy az állami élet különböző ágai és nyilvánulásai a gyakorlatban összeszővődnek, ugyanaz a kérdés a különböző kérdések komplexumának részeként jelentkezik. Így a tisztvi vizsga nyelvének kérdése jelentkezik, az egyik felfogás szerint, mint a hadsereg belső szervezeti kérdésének egy része; de ez a kérdés jelentkezik másfelől, mint egy rész a magyar állami nyelv szuverén jogának, tehát a magyar állam erkölcsi integritásának épületéből. (Igaz! Úgy van! balfelől.) Már most melyik szempont, melyik összeköttetés legyen a döntő? Annak az eszmelánczolatnak tulajdonítsunk-e döntő és túlnyomó súlyt, mely nyelvünk érvényének kérdését önkényszerűleg a hadsereg belső szervezettel hozza összeköttetésbe, vagy annak a valódi összeköttetésnek, mely azt elválaszthatlan kap-

csolatba hozza magának az állami méltóságnak, a magyar állam erkölcsi integritásának épületével? (Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.) És micsoda térre akarnak önök lépni? Önök a magyar állami integritás szempontjait, a nyelvkérdés összeköttetését a magyar állami jogosítványok teljességével csekélyebb súlyúnak tartják, mint annak összefüggését a hadsereg szervezetének a kérdésével! Ez, t. Ház, nem nevezhető másnak, mint nagy nemzeti megalázkodásnak. (Hosszantartó zajos helyeslés. Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.) És midőn, t. Ház, mindezeket a nagy kérdéseket a kormány bölcs és előrelátó eljárása által, a katonai viták alkalmával fölvetették, akkor azután feláll a miniszterelnök úr és felénk fordulva azt mondja, hogy gondoljuk meg, mennyire árt ez a monarkhia hatalmi súlyának kifelé, ha itt a véderő-törvényjavaslat oly nehezen tud megszületni, ha oly nehezen tud belőle törvény válni.

Hát igaz, t. Ház, hogy ez nem kedvező jelenség. Igaz, én nem örülök annak, hogy ily nehezen tudjuk véderőnk átalakításának a munkáját elvégezni; de méltóztattak volna azzal a 103,009 ujonczczal és azzal a megsziporított póttartalékkal ide a Ház elé jönni a 14., 25. §-ok nélkül. (Élénk hosszas tetszésnyilvánítások a bal- és szélső baloldalon.) Méltóztattak volna a hadsereg erősítéséhez szükséges rendszabályokat a törvényhozástól kérni, a nélkül, hogy egyik lábukkal az ország alkotmányába botlottak volna, (Élénk helyeslés. Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.) a másikkal pedig fel akarják forgatni az ország legnehezebb helyzetében levő részének, az intelligenciának összes létviszonyait és egyúttal veszélyeztetni a magyar nyelv állami főnhatóságát. (Élénk hosszas helyeslés a bal- és szélső balol-

dalón.) Méltóztattak volna mindezeket a szükség-telen, katonai szempontból részint irreveláns, részint káros kívánságokat mellőzni: és akkor a legrövidebb idő alatt létrejött volna e törvény. (Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)

De mit tettek? Akarják-e, azt higgyem, hogy tudva tették, a mit tettek? Én ezen az alapon nem is akarok argumentálni, megadom önöknek ama kifogásnak egész beneficiziumát, hogy nem tudták mit cselekedtek, nem látták előre a fejleményeket. (Derűtség a bal- és szélső baloldalon.) Hát, t. Ház, bizonyos naivitással léptek fel önök mindezek követelésével. (Derűtség a bal- és szélső baloldalon.)

A 25. §. különben már a véderő-bizottságban egy kis vihart idézett elő. Vihart egy pohár vízben és azt sikerült lecsendesíteni azzal, hogy egy darabka czukrot dobtak a pohárba a véderő-bizottság első határozati javaslatával. (Élénk derűtség a bal- és szélső baloldalon.) Igen, de ott nem volt vége a dolognak. Észrevették, hogy megrendült az egész ország közvéleménye; észrevették, hogy mindazok, a kik alkotmányunk ép-sége iránt komolyan érdeklődnek, a legnagyobb súlyú férfiak, erős aggodalmakat táplálnak; (Igaz! Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.) észrevették, hogy nagy, az ország vezetésével megbizott, az országra nézve becses, nehéz helyzetben levő társadalmi osztályok érdekeibe kiméletlenül bele-nyúltak és hogy azok fölébredtek türelmes álmuk-ból; (Igaz! Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.) észrevették, hogy elmulasztották gondoskodni arról, hogy a tisztí vizsgán a magyar nyelv ne szolgáljon akadályul; (Igaz! Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.) észrevették — ámbár ma is úgy beszél-nek, mintha csodálkoznának felette — (Derűtség balfelől) észrevették, hogy a nemzeti közvélemény

felismerte a veszélyt, (Igaz! Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.) a mely ebben rejlik, felismerte azt, hogy esetleg a magyar műveltség fog e második évi büntetési szolgálat okául szolgálni; szóval: észrevették, hogy nem helyes úton járnak. (Élénk helyeslés a bal- és szélső balfelől.) Es akkor azután szünet állott be. E szünet alatt tanácskoztak a meghátrálás módjairól. A 14. §-t feláldozták teljesen, vele együtt, az igaz, mint az kikerülhetetlen volt, államfértői komolyságuknak és reputációjuknak egy részét. (Zajos helyeslés, tetszés és éljenzés a bal- és szélső baloldalon.) De azután azt hitték, hogy azt, a mi ebből a komolyságukból és reputációjukból még fenmaradt, meg tudják óvni azzal, hogy a 25. §-nál nem engednek s magukat ahhoz kötik. Az ostrom tovább folyt és akkor önök az önök által választott érvelésekkel belenyúltak mindabba, a mit a javaslat benyújtásakor még érintetlenül hagytak. (Igaz! Úgy van! balfelől.) A mit fonákul javasoltak, azt iparkodtak még fonákabban igazolni azáltal, hogy a nemzet különböző osztályai közt egy kis egyenetlenséget, egy kis irigységet idézzenek elő; belevonták a vitába a felségjog kényes kérdését (Igaz! Úgy van! a bal- és szélső balfelől) és kényszerítettek arra, hogy e fölött napokon át vitázzunk. (Tetszés balfelől.)

Ebben az egész vitában, t. Ház, lépten-nyomon, részint az előrelátás hiánya miatt, midőn, a javaslat következményeit meg nem fontolva, azt ez alakban benyújtották, részint az által, hogy, megszorult helyzetükben, érveléseikben fűhöz-fához kapaszkodtak (Tetszés balfelől) és nem néztek arra, mily becses dolgok azok, a miket pajzsul akarnak felhasználni saját állásuk fentartására, (Igaz! Úgy van! balfelől.) rendre megingattak mindent, a mi ez országban szilárdnak látszott s

fölébresztettek mindent, a mi nyugodott. És, t. Ház, a bölcseségnek és előrelátásnak ily remekei után (Derűtség balfelől) azt gondolja a t. miniszterelnök úr, hogy ő még hivatva van másoknak leczkéket és tanácsokat osztogatni? (Élénk tetszés és derűtség a bal- és szélső baloldalon.) Azt hiszi, hogy a ki ilyen politikai eljárás kapcsán tanácsokat osztogat, van a tanácsainak és figyelemzetetéseinek még súlya és tekintélye? (Élénk tetszés balfelől.)

Ekkor azután önök, a kik megtámadtak mindent, a minek védelmére minket kényszerítettek, minket, a kik a védelem terén maradtunk, önök, a támadók, okolnak, felelősekké tesznek azért, hogy e vitának kifelé esetleg rossz hatása lehet. (Igaz! Úgy van! balfelől.) Hát azért, hogy bizonyos európai mende-mondáknak eleje vétesék, talán el kellett volna tűrnünk ama sérelmeket, a melyek e javaslatban foglaltatnak? (Tetszés balfelől.) Én minden lelkiismeretes ember előtt, ország-világ előtt, Isten és ember előtt elhárítok magamról minden felelősséget azokért a kellemetlen következményekért, a melyekkel e javaslatnak tárgyalása esetleg össze van kötve (Helyeslés balfelől.) és visszahárítom azt azokra, a kik belátás nélkül a helyzetet elmérgeztették, és a veszedelmes kérdések egész sorozatát fölvetették. (Élénk helyeslés és taps a bal- és szélső baloldalon.)

De, t. Ház, e következmények már megvannak. Más következmények, azok, a melyek be fognak állani, ha e javaslatból ezzel a szakasszal együtt törvény lesz, még elháríthatók. (Úgy van! balfelől.) Az elhárítás módja a többség kezében van. De én a magam részéről mindenesetre azok sorában akarok lenni — győzzünk bár, vagy győzessünk le — a kik az e szakaszban rejlő, a nemzetet és a monarkhiát fenyegető veszélyekre figyel-

meztettek, azok ellen az utolsó pillanatig kitartóan küzdöttek, (Tetszés a bal- és szélső baloldalon.) kik azok ellen tiltakoztak és a kik azokat visszautasították. (Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.) Én a szakaszt visszautasítom, és a különvéleményt, esetleg Beöthy Ákos barátom módosítványát fogadom el. (Élénk hosszas éljenzés és helyeslés a bal- és szélső baloldalon. Mozgás a jobb oldalon. Hosszas meg-megujuló felkiáltások a bal- és szélső baloldalon, valamint a karzaton: Éljen Apponyi Albert!)

Beszámoló.*)

— Jászberény, 1900. szept. 23. —

Uraim! Először jelenek meg önök előtt, mint a szabadelvű párt tagja, mint a kormány támogatóinak egyike. De nagy tévedés volna azt hinni, hogy ez a változás pártállásom formájában egyszersmind változás politikám lényegében. Ez nem jelent mást, mint azt, hogy ugyanazon politikai célokat, a melyekért két évtizeden át az ellenzéken küzdöt-

*) 1898. szept. 5-én kezdte meg az ellenzék azt a kemény harczot, a melyet a kvóta, a kiegyezés függő kérdései és egyéb tömérdek gyújtó anyag miatt Bánffy akkori miniszterelnök ellen indított meg, s a mely harcz 1900 tavaszán a Bánffy-kabinet bukásával végződött. Ekkor Széll Kálmán lett miniszterelnök s immár az Apponyi Albert vezérlete alatt álló nemzeti párt tagjai is beléptek a kormánypártba. Politikai pályája e fontos lépésének okairól és előzményeiről számol be e szónoklatban Apponyi.

tem, most a kormány támogatásával biztosabban remélem elérni, mert a Széll-kormány programja azokkal lényegökben megegyezik: megegyezik nem csupán a közjogi és alkotmányos felfogás szigorúságában és a belügyi reformok iránya tekintetében, de a kormányzati szellemre vonatkozólag is. Ilyen körülmények közt a közügy érdeke parancsolta, hogy lemondjak az ellenzéki pártállásról s azzal együtt arról a diszes vezéri szerepről is, melyet a volt nemzeti párt bizalma reám ruházott és melyet utolsó leheletemig politikai pályám legnagyobb büszkeségének fogok tekinteni.

De nem mondhattam és nem mondtam le a közéletben való részvétről. És e tekintetben ne vezesse önöket félre az a körülmény, hogy az utolsó időben nem léptem előtérbe, mikor ezt a közügynek semmiféle érdeke nem parancsolta, sőt mikor feltünőbb szereplésem talán félreértésekre adhatott volna alkalmat. Ne vezesse félre az sem, hogy ezekben a hónapokban leginkább nagy nemzetközi érdekeknek, az emberiség ideális törekvéseinek szolgálatában működtem. Hisz akkor sem feledkeztem meg hazámról, midőn ezen a téren mozogtam. Igenis részt vettem a magyar közélet számos kitűnőségével együtt azokban a nemes és most már egészen gyakorlatias irányba terelt törekvésekben, melyek a nemzetközi viszályok békés elintézésének módját akarják megállapítani és ezzel a művelt nemzetek testvériségét előmozdítani. Részt vettem a világ összes népképviselőiből alakult úgynevezett interparlamentáris békeszövetség munkálataiban, sőt az én kezdeményezésemre indult meg a sajtónak szervezkedése hasonló célból, melyben a magyar sajtó, örök dicsőségére legyen mondva, előljárt és így a vezérletet magához ragadta. Mindezekben talán nem

utolsó szerepet játszottam, teljes hittel az ügy iránt, azzal a meggyőződéssel, hogy — ha nem is éri el a mi nemzedékünk az örök béke ideálját, de czélszerű intézmények megalkotásával és a közvélemény megfelelő közreműködésével, mindinkább csökkenthetjük a háborúk számát, és idővel közelebb juthatunk a katonai terhek apasztásához is. Tettem mint ember, a ki az összes emberiség közös érdekei iránt melegen érez, és az emberi szenvedések apasztását oly czélnak tekinti, melyért fáradni nem csak kötelesség, de egyszersmind benső lelki szükség; de tettem mint hazafi is, először azért, mert a jobban biztosított béke áldásai nemzetünknek is javára válnak, azután pedig azért, mert nemzetünkre fényt áraszt, nemzetünk iránt rokonszenvet és szeretetet ébreszt a nagy népcsaládban, és így nemzetünk erkölcsi hatalmát öregbíti az a kiváló hely, a melyet az egész emberiség nagy érdekeinek és ideáljainak előmozdításában magának kivívott.

De ha ekkép igaz lelkesedéssel és szorgos törekvéssel töltöm be azt a szerepet, melyet a körülmények az általános emberiségi törekvések szolgálatában és ezen a téren nemzetünk képviselésében nekem juttattak, úgy ez nem jelenthet olyasmit, mintha visszavonultam volna a szoros értelemben vett hazai ügyektől, mintha ezek megszűntek volna gondjaim közt az első helyet elfoglalni. A kik talán remélték, hogy kifelé tolva idehaza ártalmatlanná lettem, azok ábránduljanak ki; a kik pedig netán súlyt fektetnek csekély közreműködésekre, politikánk fontos problémáinak megoldásában, azok nyugodjanak meg. Mint előbb, úgy most is készen állok mindazoknak a nagy érdekeknek megvédésére, melyekért mindenkor harczoltam és sorompóba fogok lépni, mihelyt arra szükség lesz. Midőn az osztrák viszonyok

zavarodása közjogunk ellentálló erejét is próbára teheti, esetleg új közjogi problémák elé állíthatja az országot; midőn egyfelől a vámszövetség iránti tárgyalások akár célhoz vezetnek, akár meghiúsulnak — másfelől az idegen országokkal fennálló kereskedelmi szerződések lejárata közgazdaságunk alapjainak újból átvizsgálását, esetleg újakkal való fölcserélését vagy legalább gyökeres módosítását hozza napirendre; midőn katonai reformok és rendszabályok vannak kilátásban, melyeket nem csupán katonai szempontból, de nemzeti, pénzügyi és közgazdasági hatásuk szempontjából is kell majd elbírálnunk; midőn súlyos pénzügyi és közgazdasági helyzetünk, valamint társadalmi problémáink megfontoltabb és rendszeresebb gondozást igényelnek mint valaha; midőn a beligazgatási reform kérdése tényleg közeledik megoldásához; midőn a nemzeti élet erkölcsi épségének visszanyert feltételeit minden visszaeséstől meg kell óvni, és úgy ezeket, mint az alkotmányos szabadság biztosítékait új, igazán szabadelvű alkotásokkal kell körülzáncolni: akkor multam kötelez, hogy e nagy nemzeti érdekek fölött való örökdeéstől magamat önelhatározással ne száműzzem. Végig kell azokat szolgálnom, akár a kormányt támogatva, akár, ha a körülmények ismét oda terelnének, az ellenzék padjain. Ezt az utóbbi eshetőséget pedig nem azért említem, mintha annak bekövetkezését várnám, ellenkezőleg; a politikai irányelvek tekintetében mi sem zavarta egyetértésemet a jelenlegi kormánnyal, e kormány állását pedig olyan erősnek tartom, a minővé azt tenni maga kívánja; de a magyar politikusok legnagyobb részének az ellenzéki pártállástól való nagyon érthető, de túlságos idegenkedésével szemben nem tartottam fölöslegesnek, — midőn önöknek beszámolok — kiemelni, hogy ezt a hálátlan

szerepet is kész vagyok újból elvállalni, ha politikai hitvallásom érvényesítése úgy kívánja.

Közjogunk sértetlenségét, nemzeti önállásunk és önérzetünk megóvását ma is az 1867. évi kiegyezés alapján akarom eszközölni és nagyon elhibázottnak tartom azt a felfogást, mely az osztrák viszonyok mai zavarát jó alkalomnak véli ama kiegyezés megbontására, az Ausztriával fennálló kapcsolat lazítására.

Az osztrák viszonyok fejlődése vehet, igenis, olyan irányt, a mely minket a kiegyezés revíziójára kényszerítene, és pedig vagy az által, hogy az alkotmányosság ott egyáltalán megszűnik és ezzel elesik a föltétel is, a melyhez az 1867. XII. törvényczikknek a közös ügyek tárgyalására vonatkozó intézkedései kötvék és a melyhez mint Deák Ferencz politikájának egyik legszebb hagyományához és a kiegyezési mű egyik sarkalatos tételéhez szilárdul kell ragaszkodnunk; vagy az osztrák alkotmány olyan módosítása folytán, mely a kapcsolatnak jelenlegi formáját akár technikailag tarthatatlanná, akár politikailag aggályossá teszi. Mindkét esetben a revízió iránya nem lehet más, mint Magyarország függetlenségének teljesebb érvényesítése. Hiszem, hogy ebben az esetben is — Deák Ferencz hagyományait követve — meg fogjuk találni az összhangot a monarchia létföltételeivel, de meg vagyok győződve, hogy a szűkebb kapcsolat eszméje ebben az országban számbavehető képviselőkre nem fog találni: és hogy ez így van, hogy egy közjogi minuendo licitatio veszélyeitől menekültünk, ebben látom az új politikai alakulásnak egyik legnagyobb előnyét.

De a mily kétségtelenek ezek a tételek, ép oly világos — legalább előttem — az is, hogy a nemzet súlyos hibát követne el, ha ilyen kényszerítő ok nélkül, mintegy kapva a kínálkozó

alkalmon, akarná a közjogi kiegyezést megbolygatni. Minden ilyen törekvés ma ellenkezik nemzeti nagyságunk és biztosított jövőnk feltételeivel. Magyarországnak súlya nemcsak ebben a monarchiában, de az egész művelt népcsaládban óriásilag megnőtt az által, hogy az osztrák zavarok bomlasztó hatásával szemben ő e monarchia fentartója és ez által Európa nyugalmanak egyik főoszlopa. Midőn pedig a nyugalmaért aggódó népek ezt hálával elismerik, kénytelenek egyúttal elismerni azt is, hogy Magyarország ezt a szolgálatot a dinasztíának, a monarchiának és az egész nyugoti államrendszernek csak megőrzött állami önállóságánál és nemzeti egységénél fogva teheti és teszi. Mert ha sikerült volna hazánkat egy osztrák összbírodalomba beolvasztani és ezzel egyszersmind a történeti magyar államban letett orgánikus egységi princípiumot megsemmisíteni, akkor mi most együtt bomladoznánk Ausztriával és akkor nem volna a dinasztíának egy olyan területe, a melyet a széthullás veszélye nem érintne és a mely a maga épségében, szilárd történelmi alapjaiban, öntudatos politikai következetességében anyagilag és erkölcsileg elég erős arra, hogy e súlyos krízisen keresztül a monarchia fennállását és hatalmi súlyát biztosítsa. Ime, mily fenséges igazolást nyertek a mi sokat ócsárolt nemzeti ideáljaink, midőn a napfénynél is világosabbá válik azok teljes összhangja a dinasztia, a monarchia és az egész művelt emberiség fejlődési törvényeivel és legmagasabb érdekeivel. Tudom, hogy lesznek szempillák, a melyek görcsösen be fognak csukódni, hogy e fény ragyogásánál ne kelljen lániok azt az igazságot, mely az évszázados előítéleteket lecáfolja, törekvéseiket csúffá teszi; veszedelmes illúzió volna azt hinni, hogy nem lesznek többé közjogi küzdelmeink, hogy

nem kell többé résen állanunk. De ezentúl valóban már csak a megrögzöttséggel lehet dolgunk; minden elfogulatlan elme épen nemzeti önállásunkban és egyéniségünkben látja e monarkhia hátgerinczét és Európa nyugalmanak egyik legjelentékenyebb biztosítékát.

Ezeket a nagy eredményeket, Magyarországnak ezt az imponáló helyzetét, nemzeti ideáljainknak ezt az európai szentesítését kockáztatnók, ha önszántunkból fölvetve a közjogi kérdést, az osztrák válságot a monarkhia válságává szélesítenők ki. A kép egyszerre megváltoznék: az a nemzeti önállóság, melynek állítólagos érdekében és nevében ezt tennők, nem volna többé a monarkhia és az európai nyugalom őre, hanem annak veszedelme; a békéjüket féltő népek nem néznének többé reá bizalommal és rokonszenvvel, hanem aggodalommal és rossz indulattal; bátorítást csak ott találnánk, a hol a monarkhia felbomlását szívesen látnák — de vele együtt Magyarországet is. Olyan lehanyatlás volna ez egy magas polczról, olyan elpazarolása a nemzeti megerősödés és nagyság egy nagy alkalmának, olyan hazardjáték jövőnk biztosítékaival, milyenre csak nagymérvű politikai meggondolatlanság vagy elfogultság szánhatná magát reá.

Annyira nem jó alkalom tehát az 1867-ik évi kiegyezés megbontására az osztrák viszonyok jelenlegi alakulása, hogy inkább még akkor is a lehetőség legszélsőbb határáig tartózkodnám ma minden oly irányú akció megindításától, ha ezt a kiegyezést különben rossznak és módosítandónak tartanám.

Ez azonban az éremnek csupán egyik oldala; lássuk a másikat is.

Annak a tételnek, hogy Magyarország önállósága és nemzeti egyénisége e monarkhia fenn-

állásának nem veszedelme, hanem biztosítéka, nemcsak kifelé kell érvényesülnie, hanem befelé is. Minél öntudatosabban és lojálisabban irányítja a nemzet a maga politikáját akkép, hogy ezt az igazságot érvényre juttassa, sőt minden elhomályosítástól megóvja, annál jogosabban követelheti, hogy azt minden tényező vele szemben elismerje, még pedig nemcsak teoriában, nemcsak szóval, olcsó magasztalással és kegyes vállveregetéssel, hanem komoly tényekkel, az abba beleütköző minden kétértelműségnek megszüntetésével. Ki kell küszöbölni az udvar életéből és közös intézményeink működéséből mindent, a mi régi idegenkedésnek és bizalmatlanságnak maradványa, a mi Szent István koronája önállóságának külső elismerésével, a magyar nemzeti gondolat és önérték föltétlen tiszteletével össze nem fér. A módszer, melyen e cél felé haladunk, lehet a legnagyobb, lehet olyan, a mely óvakodik szükségtelen összeütközésektől, mely zajtalanul működik és fokozatosan halad; e tekintetben szívesen megbízom annak a férfiúnak politikai tapasztatában, a kit egyénisége, ép úgy mint a körülmények találkozása a vezérszerepre világosan kijelölt és a ki ezen a téren bizonyos eredményeket már is elért. De magát az imént megjelölt követelményt, mint annak a politikának, a melyet támogatok, elengedhetetlen alkotórészét föltétlenül fenntartom és bizalommal várom a kormánytól, hogy a mikor az idők egyik követelményét a monarchia szilárdságára való tekintetét bölcsen érvényesíti, ugyanakkor érvényt fog szerezni annak a párhuzamos követelménynek is, mely nemzeti egyéniségünk teljes elismerésére vonatkozik. Ez utóbbi téren elért sikereink fogják képezni az előbbi politikai gondolat helyességének próbáját. Ha a próba nem sikerülne, úgy ebből igen komoly

politikai következmények folynának, melyek elől nem zárkozhatnám el, melyeket azonban ma, midőn minden jel reményre biztat, időelőtti dolog volna fejtegetni.

Ezen eszmelánczolatban akarok megemlékezni azokról a sikerekről, a melyeket nekünk a párisi világkiállítás úgy közjogi helyzetünk, mint nemzeti tulajdonságaink megismertetése érdekében szerzett. Hazánk állami önállósága a magyar kiállítás elrendezésében oly kifogástalan határozottsággal domborodott ki, hogy a kutató szem nem találhatott egy részletet sem, a mely közjogi lelkiismeretünket sértette, nemzeti önérzetünket megalázta volna; valóban egyetlen eset és olyan dicséret, melyet itthon megült eddigi ünnepeink egyikéről sem mondhatunk el. A magyar kiállítás tartalma pedig egyfelől multunknak gazdag kulturéletét tárta föl, másfelől bemutatta azt a modern magyar nemzetet, a mely dolgozik és halad a szellemi és anyagi termelés minden ágában és azon a harmincz éven belől, mióta önönmagának visszaadatott, valóságos csodákat művelt. A kormány, a kiállítási kormánybiztosság és áldozatkész kiállítóink méltán osztoznak e szép eredmény dicsőségében és a nemzet hálájában.

Öröömre szolgál az eddig elmondottak alapján konstatálnom, hogy az ország pozíciója kifelé rég nem volt olyan erős és tekintélyes, mint most, és hogy vezetése olyan kezekben van, a melyek közt ennek a helyzetnek az előnyei nem fognak elsatnyulni. Meg kell azonban említenem, hogy a jelenleg dúló nemzetközi bonyodalmak, bár közvetlenül nem érintik érdekeinket, mégis olyan visszahatást gyakorolhatnak a hatalmak csoportosulására, mely monarkhiánk helyzetére is befolyással lehet. Ebből a szempontból ép úgy megérdemlik külügyeink vezetésének és a kül-

ügyekre befolyást gyakorolni hivatott magyar tényezőknek figyelmét, mint a Balkán félszigeten észlelhető — minket már közelebbről érdeklő — forrongások. Meg vagyok győződve, hogy kormányunk e tekintetben is a helyzet magaslatán fog állani, és azért e figyelmeztetéssel korántsem akarom gyengíteni azt a kedvező felfogást hazánk külső helyzetéről, a melyet kifejtteni szerencsém volt.

Óhajtanám, hogy hasonló indokolt optimizmussal beszélhessek az ország belügyi helyzetéről is, a magyar társadalom erkölcsi és anyagi erő-tényezőinek állapotáról, állami és önkormányzati intézményeink szervezetéről és működéséről. Ezt azonban, sajnos, nem tehetem. Társadalmunkban a széjjelhuzás, a megzavart egyensúly, a roska-dozás számos jelenségével találkozom és valóban kétségesnek kell mondanom, vajjon ha jólétünk gyarapodását vagy közerkölcseink megerősödését kellett volna Párisban kiállítanunk, ezzel ép oly sikert értünk volna-e el, mint technikai haladásunk bemutatásával. Állami és közhatósági életünkben pedig egyfelől az organikus reformoknak évek óta való fennakadása vagy félszeg elvégzése óriási munkahalmazt hagyott a kormányra és a jövő országgyűlésre: másfelől pedig a kormányzati szellemnek az az átalakulása, melyre minden organikus reformot megelőzőleg szükség van, a „jog, törvény és igazság” uralma és ezzel a pártok kiengesztelése, a mily őszintén volt hirdetve és a mily kifogástalanul érvényesül a központban, ép oly nehezen hatja át a periferiákat.

Valamint az ország külső érackeinek, úgy a belügyi feladatoknak tekintetében sem az én feladatom részletezett munkaprogrammot felállítani; ez a kormánynak természetes hivatása és minthogy oly kormányunk van, a melynek elvei-

vel és irányzataival egyetértek, nincs sem okom, sem jogom, hogy az ő eljárásának praejudikáljak, vagy esetleg elterő áramlatok teremtése által azt megzavarjam. Mi, a kik nem régóta vagyunk a kormánypárt tagjai, teljes loyaltással fogadjuk el e részben is a kormány vezetését, csak azt kívánjuk tőle, hogy tényleg vezessen; és ha eddig bénítólag hatottak belügyi tevékenységére az oszt-rák viszonyokból folyton előálló bonyodalmak, úgy jövőre feltétlenül helyre kell állítania belügyi érdekeink egyenjoguságát és abban az esetben is gondoskodni azoknak teljes erejű felkarolásáról, ha az említett bonyodalmaktól egyhamar nem tudnánk szabadulni. Mi azt mondjuk a kormánynak: Tégy! tégy elszántan és határozottan! És ebben van a legőszintébb és legszebb bizalmi nyilatkozat, mert ha nem biznánk abban, hogy jót fog tenni, akkor inkább arra törekednénk, hogy ne tegyen semmit.

Elismerem, hogy a feladat nehéz és kényes ebben a nemzetiségileg és vallásilag megosztott, súlyos gazdasági válságokkal és társadalmi versengésekkel küzdő, korlátolt pénzügyi erővel rendelkező, exponált geográfiai fekvésű és bonyodalmas közjogi viszonyok közt élő országban, mely még reszket az alig lezajlott konfesszionális összeütközésektől és elfajult pártharczoktól. Ha valahol, hát itt kell szenvedélytelen lelki nyugodtság és bölcs önmérséklet a bátor tetterő mellé, midőn ebbe a khaoszba rendet kell hozni, a nemzeti erőtevényezőket egyfelől kimélni, ápolni, fokozni, másfelől pedig önzésükben mérsékelni és egyesíteni. *Erő-fokozás — erő-egyesítés*: mily gyakran látszik e két feladat összeütközőnek, mily könnyen engedi át magát a felületes gondolkozás kizárólag egyikének vagy másikának, és mégis mily szükséges mindkettejüket felkarolni és egymással kellő

egyensúlyba hozni! Az elsőnek elhanyagolása tartalmától fosztaná meg a nemzeti életet, a másodiknak szem elől tévesztése nemzeti jellegétől; az elsőnek teljesítése elsatnyulástól óv meg, a másodiké széthullástól; kettejük kombinációjából pedig foly a magyar nemzeti politikának egy egészen konkrét, minden komoly elmét benső kényszerrel leigázó rendszere, a mely teljes odaadást követel, minden politikai privátpasszió dédelgetését kizárja és épen azért nem csak lehetővé és igazolttá teszi, de időnkint egyenesen követeli azt, hogy megvalósítására különböző világnézletű és különböző hajlamú férfiak, saját előszereteteik bizonyos mérvű feláldozásával is közreműködjenek. Ez a politika az egész vonalon őszintén és határozottan szabadelvű, magyar történeti alapon és nemzeti egyéniségünk követelményei szerint; a magyar nemzeti politika tapasztalatilag is összeforrt ezzel a szabadelvűséggel, fogalmilag is: hisz egyedül a szabadság jelében lehet azokat a meg nem szüntethető különbözőségeket, melyekben bővelkedünk, nemzeti szolidaritássá összeolvasztani.

Erőfokozás és egyesítés: ez a kettős alap-gondolat a szervezeti reformokban egyensúlyt jelent a hatalmi és a szabadsági, az állami és az önkormányzati szempontok közt és kizárja a túlhajtott államosítási szenvedélyt, a társadalmi tényezők kulturális hivatásának és gazdasági tevékenységének lenyűgözését, vagy épen lefoglalását az állam részére; mert legyen az egész magyar nemzeti életnek csak egyetlen egy feje: a mindenható állam, abban a pillanatban itt lesz a Caligula is, a ki római elődjének álmát megvalósítva ezt az egy fejet levágja.

Erőfokozás és egyesítés: ennek a két szabadelvű gondolatnak kell érvényesülnie először az állam eljárásában minden társadalmi erőtenyező-

vel szemben és onnan át kell mennie ezeknek tudatába is. Nincs belőlük oly sok nemzetünk erkölcsi, szellemi és gazdasági életében, hogy döreség ne lenne bármelyiköket félretolni, vagy épen üldözni és erre is erőt pazarolni. A hol a nemzeti erősomma szempontjából „plus“ jel állhat, oda nem szabad mesterségesen „minust“ tenni; abból, a mi multiplikátor lehet, nem szabad divisort csinálni. Érezze tehát minden társadalmi tényező, hogy szabadon és az államnak teljes jó indulata, sőt a szükséghez képest támogatása mellett is érvényesülhet és fejlődhetik; de érezze azt is, hogy saját ereje kifejtésének irányt és korlátot szab a nemzeti egység törvénye, nem csupán a közjogi, de azon erkölcsi egysége is, a mely a közjogi egységnek tartalmat ad, melybe minden erőtenyezőnek bele kell olvadnia, és melynek föltételeit világosan megjelölik az alkotmányunkba letett szabadsági és jogegyenlőségi elvek, és a mások hasonló jogára való tekintet. Az a politika, a mely nyugodt következtességgel és szigorú részrehajlatlansággal fogantatja azt az irányelvet az állami tevékenységben és viszi be ezt a tudatot a társadalom minden rétegének életébe, egyik táborban sem fog tetszeni a túlzóknak, de meg fogja magának nyerni a józan gondolkozású hazafiakat minden táborból, és mert rövid időn bebizonyul, hogy semmi jogos érdeket nem sért, semmi üdvös törekvésnek útját nem állja, a túlzások terjedésének legjobb ellenszere lesz. Mert mindig és mindenütt a jogosult kívánságok teljesítése adott legtöbb erőt jogosulatlan követelések visszautasítására.

Ezen az úton haladva fogjuk lecsendesíteni a felekezeti surlódásokat, a gazdasági érdekharczokat, az osztály-ellentéteket. Biztosítani fogjuk egyházaink törvénybe iktatott jogainak sér-

tetlenségét és azon törekvéseik szabadságát, melyek hitéletök buzgóságának fokozására vonatkoznak, támogatni fogjuk őket nemzeti kultur-munkájokban és azon igényeikben, melyek alkotmányunk alapelveivel egyeznek, sőt azokból folynak, minők a katolikus autonomia létesítése, a protestáns egyházak anyagi sorsának javítása: de nem pakálunk olyan irányzatokkal, a melyek ez alapelvekkel vagy egyáltalán az állam jogaival ellentétben állanak, melyeknek rúgója uralomvágy, mesterséges túlsúlyra törekvés, burkolt politikai cél, gyűlölködés vagy irigykedés; ezeket egyforma határozottsággal utasítjuk vissza, bármely felekezeti, vagy akár felekezet nélküli táborból eredjenek. Ekkép biztosítjuk nemzetünknek a valóságos hitben és az azt megtestesítő egyházi életben rejlő pótolhatatlan erkölcsi és kulturális erőt és egyszersmind elhervaszthatjuk a rossz értelemben vett felekezetiességnak, annak, a mely békét bont és a nemzeti szolidaritást veszélyezteti, összes gyökérszárait; mert a hol igazi sérelem nincs, ott a mesterséges agitáció hamar elveszti talaját. Egyenletes védelemben és támogatásban fogjuk részesíteni a nemzeti termelés minden ágát, azt a földművelést, mely gazdasági életünk gerincze, azt az ipart, mely fejlődésének reménye és azt a kereskedelmet, melynek nemzeti és reális voltától függ úgy a hazai mezőgazdaságnak, mint a hazai iparnak biztos boldogulása. Ezeknek szolidaritását, egymásra utaltságát, a mely mindegyikök szempontjából is többet nyom a latban, mint a köztük fölmerülő részleges érdeellentétek, mindenkor szem előtt fogjuk tartani. De nem engedjük sem a szabadelvűséggel, sem a hasznos gazdasági tevékenység egyik ágával sem azonosítani azokat a gazdasági visszaéléseket, melyek a becsületes munkát eredményétől meg-

fosztják és gazdasági életünk jó hírnevét veszélyeztetik. Ezek ellen is megvédjük a nemzeti munkát az egész vonalon kellő óvatossággal — nehogy a gyomot irtván, a tiszta búzát is kitépjük — minden elfogultság nélkül, de nem törődve semmi vak lármával. Középosztályunk elhelyezkedését a modern életföltételek közt főleg a nevelés czélszerű irányítása által fogjuk megkönynyíteni. A szövetkezeti eszme felkarolásával a kis exisztenciáknak nem csak gazdasági erejét, de erkölcsi színvonalát és önértékét is fogjuk növelni. El fogjuk lesni az élettől és a bűnös izgatások lármáján keresztül is meghallani a társadalom széles alapjait képező osztályok jogos igényeit, és átgondolt szociálpolitikával fogunk küzdeni a szocializmus ellen.

De ha ekkép a nemzeti egység vezérszem-pontja mellett kellő méltánylással leszünk társadalmunk természetes történeti tagoltsága iránt, legalább is ép annyi figyelmet fogunk fordítani azokra az intézkedésekre, a melyek az egyént és a honpolgárt ebben az általános minőségében érdeklik. Ama tagolások politikai értéke is leginkább abban áll, hogy az egyén erejét minden irányban fentartják és növelik; ugyanerre a célra kell gondolnunk mindenütt, a hol az állam akár törvényeiben, akár a kormányhatalom gyakorlásában az egyénnel egyenesen érintkezik. És itt főleg a személyes és politikai szabadság biztosítékainak kiépítésére, a politikai jogok szabad gyakorlásának teljesebb biztosítására gondolok, községi, törvényhatósági és állami téren egyaránt, mely egyfelől a szabadelvű politikának becsületbeli kötelessége, másfelől egyik legfőbb nemzeti érdekünk. Mert ne feledjük, hogy nálunk az alkotmánynak főképen népies tényezője az, a mely határozottan nemzeti jellegű, hogy tehát nemzeti jövőnk biz-

tosságát ennek a tényezőnek megerősödésében találhatjuk, ezt a megerősödést pedig csak a jogok kiterjesztésében és biztosításában. Ide mutat az 1848-ik évi átalakulás nagy hagyománya, melynek sajnosan elejtett fonalat újból föl kell vennünk. És ha találkozoznánk is a felszabadult és megélénkült politikai népeletben veszedelmes jelenségekkel, úgy ezek csak óvatosságra intsenek minket a haladásban, nem pedig a haladás mellőzésére; mert e jelenségek összes veszélyei elenyésznek ahhoz a veszélyhez képest, melyet a nemzet ellenálló erejének gyengülése ránk hozna.

Az a nemzet, mely ekkép szabadelvű intézmények és igazságos kormányzás oltalma alatt, minden egészséges erejét kifejti és egyesíti, mely ép oly szilárd állami önállóságának erkölcsi vagyona minden alkotó elemének megvédésében, a mily eszélyes helyzete politikai követelményeinek felismerésében, az a nemzet, mely ilyen nyugodt erőtudattal intézi a maga sorsát és folyton emelkedő tekintélyt vív ki magának az európai népcsaládban: ez a fenséges magyar nemzet vonzó ereje körében meg fogja tartani nem magyar ajkú polgárait is. Oh, én jól tudom, hogy vannak a bűnös nemzeti izgatásnak olyan megnyilvánításai és — a mi fontosabb — olyan készülődései, a melyek ellen a direkt küzdelem sem szünetelhet, a kérlelhetlen szigor le nem szerelhet; tudom, hogy a nemzeti egység biztosítása egyenesen e célra irányuló intézkedéseket kíván, de tudom azt is, hogy mindez hiába való munka azon erkölcsi erő nélkül, a melyet a minden irányban megóvott nemzeti prestige és az állami intézmények kifogástalan működése, a jog és igazság tekintélye nyújt. Önérzetet nem lehet göggel, erőt erőszakkal pótolni; ha azt akarjuk, hogy e hazát

mindenki tisztelje és szeresse, tegyük olyanná, a
mely tiszteletet és szeretetet parancsol.

Az elmondottakban jellemzett, minden irányban ép oly határozott, mint kiméletes politika keresztülvitele igénybe fogja venni a nemzet összes ép erőinek közreműködését; mert a mennyire megfelel a nemzeti egész és az abba illeszkedő minden tényező jogos érdekeinek, ép oly merev ellentétben áll mind azokkal a jogosulatlan törekvésekkel, a melyek tudva vagy nem tudva mások rovására akarnak hatalmaskodni, gazdagodni, rokon- és ellenszenveket érvényesíteni, egyéni és egyéb szűkebb körű érdekeket a nemzeti közérdek fölé helyezni vagy ennek ignorálásával kielégíteni, az állammal vagy dacolni vagy épenséggel azt a maguk számára lefoglalni és kihasználni. Mindezek a beteges irányzatok — mi tagadás benne — az utolsó időkben nagyon megerősödtek, számuk légió, külön-külön és együttvéve nagy erőt képviselnek, és különböző hamis jelszavak alatt a jóhiszemű közvéleményben is képesek hullámmzásokkal előidézni; teszik is — fogják is tenni. Rendkívüli erő kívántatik e nehézségek legyőzéséhez, politikánknek mind e káros befolyásoktól való emancipációjához, és bármennyire bizzunk magának a gondolatnak győzelmes erejében, tudjuk azt is, hogy épen erős gondolatok teszik próbára képviselőik erejét. Nagy szellemi és jellemerő kell tehát politikánk vezetőinek, hogy az összetett probléma minden részletét helyesen megoldják és az összes részleteket organikus egységgé feldolgozzák, hogy sem egyéni előszereteteik, sem az előbb említett hullámmzások őket ne tántorítsák. Nagy erő kell annak a pártnak, a mely ezt a politikát támogatni hivatva van: s ez az erő nem annyira a számtól függ, mint inkább attól, hogy

a párt minden tagja a nagy feladatnak és az azt felkaroló kormányprogramm szellemétől és a feladat iránti odaadástól át legyen hatva; hogy a párt és a pártot vezető kormány közt teljes bizalom uralkodjék, nem a vakon követésnek, de a folytonos szellemi érintkezésen és az önálló meggyőződésen alapuló harmóniának bizalma; hogy lappangó ellenáramlatok meg ne türessenek, hanem hogy az ellenkező irányzatok oda tereltesse- nek, a hol érvényesítésüket megkísérteni föltétlen joguk van: az ellenzékre. De erő kell az ellenzéki pártokhoz való tisztességes viszonyban is, mely a küzdelem eszközeinek tisztaságán, a parlament vezetésének lojalitásán s egymásnak megbecsülésén alapulva az ellenzéknek lehetővé teszi fontos feladata hatályos és nyugodt teljesítését és ki- zárja a politikai harcok elfajulását. Főleg azon- ban arra az erőre van szükség, a mely a nemzet- től nyerendő megbízás kifogástalan jogszerűségén és őszinteségén alapul; ez pedig föltételezi a köz- vélemény felvilágosítását, egészséges hajlamainak fölébresztését, erejének rekonstrukcióját.

Hogy mindezen erőtenyezőnek összegyűj- tését lehetővé tegyék, ezért léptünk be mi nem-zeti pártiak a szabadelvű pártba, mihelyt ezt po- litikai integritásunk és egyéni önérzetünk sérelme nélkül tehattük; és ezért — nem pedig a pusztá számbeli növekedésért, melyre valóban nem volt szüksége — ezért fogadta belépésünket tiszta öröm- mel a szabadelvű pártnak ép úgy, mint az egész közvéleménynek túlnyomó többsége, ezért helye- selték azt választóink, sőt — saját pillanatnyi pártérdekük ellenére — az ellenzéki pártok összes számba vehető elemei. Ugyan akkor tértek vissza a szabadelvű pártba azok a kitűnő férfiak is, a kiket az elmúlt érának utolsó kísérletei készítettek a kilépésre és a kik e párt erkölcsi erejének nél-

külözhetlen tényezői a jövőben, ép úgy a mint azok voltak a múltban.

Mikor ekkép a legkorrektebb felfogás, a legtisztább szándékok és kiváló képességek kerültek az ügyek élére világosan körülírt célokkal, és mikor az erők impozáns mennyisége sorakozott azok támogatására, azzal a jóhiszemű elhatározással, hogy feledve a múltak ellentéteit és keserűségét, a netán még fennálló eltéréseket kölcsönös nyíltsággal kiegyenlíteni, csupán a nagy célért lelkesedve vállvetett munkával építsék meg a szebb jövőt, és mikor az ellenzéken a legrokonszenvesebb hangulat uralkodott, a mely elvi ellentétek mellett egyáltalán várható: akkor megnyugvással el lehetett mondanunk, hogy a nagy mű keresztülviteléhez a szükséges erőtenyezők és a sikernek összes föltételei részint már megvannak, részint minden nehézség nélkül megszerezhetők.

Országos szerencsétlenség volna tehát, ha a hazának e nagy és ritka alkalmá nem teremné meg mindazt az eredményt, a melynek lehetőségei benne rejlenek, ha kimerülne nyugalmas parlamenti állapotoknak vagy akár egyes üdvös intézkedések és reformok létesítésében és nem hozná létre egész közéletünk maradandó irányítását magasabb, nemesebb ideálok felé. Az a hatalmas alakulás, melynek létesítéséhez nagy célok kedvéért mindenki bizonyos erkölcsi áldozatokkal járult, épen ezért azzal az élettörvénnyel született, hogy képes ugyan a legnagyobb viharokkal dacolni, de egyet nem bír el: az eredménytelenséget; és a milyen fényes volt a remény, a melylyel biztatott, ép olyan keserű és következményeiben kiszámíthatlan volna a kiábrándulás, ha e remény nem teljesülne. Kivételes felelősség terhét viseljük tehát mindnyájan, de az út meg van jelölve, **abban a kormányelnöki programnyilatkozatban, a**

mely egyesíteni tudta azokat, a kiket a múlt elválasztott. Ezen az úton kell haladnunk minden kétséget kizáró erélylyel és határozottsággal, kerülve a habozásnak még látszatát is; ennek a nyilatkozatnak szellemét kell belevinnünk a közélet minden mozzanatába, a közkormányzat minden közegének működésébe; így győzelemre viszsük — talán nem önmagunkat — de mindenesetre a nemzetet: és ez legyen mindnyájunk egyedüli célja.

TARTALOMJEGYZÉK.

	Lap
Apponyi mint szónok	3
Kossuth halála	8
Széchenyi emléke	12
Az egyetemi ifjuság zászlószentelési ünnepe	18
Sajtószövetség szervezése a nemzetközi béke és választott bíróság érdekében	29
A véderő-vitából	35
Beszámoló	66

SZALAY—BARÓTI

MAGYAR NEMZET TÖRTÉNETE

4 kötetben, a magyar szent koronával diszitett vászonköf. 60 kor.
a Corvinák stilusát utánzó remek félbőr-kötésben . . . 64 kor.

Emű eredetijét Szalay József írta és ezt a *Magyar Tudományos Akadémia* 1884-ben a Szilágyi-féle nagy jutalommal tüntette ki. Azóta a történeti kutatások eredményei meg bővítették a magyar történetírás anyagát és ehhez képest végezte az átdolgozást *dr. Baróti Lajos*.

Ez az első nagyobb szabású, egységes magyar történel. A nagym. vallás- és közoktatásügyi m. kir. ministerium 17785—1895. sz. a. kelt magas rendeletével Szalay—Baróti „Magyar Nemzet Történeté”-t, mint a hazai történet tanulmányozására és a nemzeti érület ápolására kiválóan alkalmas művet, az összes hazai iskoláknak megszerzésre ajánlotta.

1191 képpel (szövegképek, műmellékletek, hasonmások).

LAMPEL R. (WODIANER F. ÉS FIAI)

cs. és kir. udv. könyvkereskedés kiadása

BUDAPEST, ANDRÁSSY-ÚT 21. SZÁM. 3

KAPHATÓ MINDEN KÖNYVKERESKEDÉS BEN.

PETŐFI SÁNDOR

ÖSSZES KÖLTEMÉNYEI

Gyönyörű képes kiadás 2 diszes kötetben. Magyar festőművészek (Heugrády, Tull, Telegdy) 52 eredeti illusztrációjával. A pompás diszkötést Petőfi domborművű arc képe ékesíti.

Bevezetéssel és jegyzetekkel
ellátta

RADÓ ANTAL.

Magvas, értékes életrajzot írt
az I. kötet elé

dr. FERENCZY ZOLTÁN.

Ára a két diszkötetnek 10 korona.

Megjelent és kapható:

WODIANER F. és FIAI (Lampel R.)

cs. és kir. udv. könyvkereskedésében
Budapest, VI., Andrásy-út 21. sz.

Megrendelhető minden
könyvkereskedésben. . 4

